

Elektronički nadzor i mjera istražnog zatvora u domu: Budućnost osiguranja prisutnosti okrivljenika u kaznenom postupku

UDK: 343.126:004.3/.7.01
343.265.2:004.3/.4

Sažetak

Elektronički nadzor koristi se i koristit će se za razne svrhe pa tako i u svrhu istražnog zatvora u domu. U radu se analiziraju prednosti, ali i mane elektroničkog nadzora i njegove primjene na institut istražnog zatvora u domu. Prvotno se analizira sama tehnologija elektroničkog nadzora kroz pregled pitanja i problema vezanih uz nju, a zatim se daje analiza istražnog zatvora u domu i utjecaja elektroničkog nadzora na taj institut. Tako se u radu analiziraju pitanja privatnosti, cijene, pravna i druga pitanja koja su od značaja za razumijevanje i upotrebu elektroničkog nadzora. Također, daje se usporedba istražnog zatvora u domu s nekim od drugih mjera osiguranja prisutnosti okrivljenika. Autor se posebno osvrće na stanje istražnog zatvora u domu u Republici Hrvatskoj te na pitanje kako bi primjena elektroničkog nadzora mogla utjecati na taj institut i na mjere osiguranja prisutnosti okrivljenika općenito. U tu svrhu se istražuje i pilot projekt proveden od Ministarstva pravosuđa te dosadašnja sudska praksa u okviru mjere istražnog zatvora u domu. Naposljetku, daju se prijedlozi i sugestije *de lege ferenda* kako bi se ovaj institut po mišljenju autora mogao što bolje provoditi, posebno u Hrvatskoj.

Ključne riječi: istražni zatvor u domu, elektronični nadzor, mjere osiguranja prisutnosti okrivljenika, kazneni postupak, privatnost

1. Uvod

Već od samih početaka države i organiziranja ljudi u državne organizacije postoji potreba za kažnjavanjem pojedinca koji krši neki moralni, a u daljnjem razvoju i pravni zakon zajednice. Uz pitanje kazne, s razvojem čovječanstva i ljudskih prava, ali i zbog efikasnosti kaznenog postupka, sve se više javljalo pitanje osiguranja prisutnosti okrivljenika u postupku. Jedno od najstarijih, a ujedno i najefikasnijih rješenja je bilo pritvoriti, odnosno zatvoriti okrivljenika. Taj se institut mijenjao s različitim društvenim kretanjima, no tek se krajem 19-og. i početkom 20-og. stoljeća može govoriti o počecima humanijeg postupanja

s okrivljenicima i moderniziranja instituta pritvaranja u svrhu istrage.¹ Razvoj prava okrivljenika i općenito ljudskih prava se nakon dva svjetska rata događao velikom brzinom, a o tom razvoju svjedoče brojni međunarodni i drugi akti.² U njima se javljaju neki od temelja današnjeg kaznenog postupka: pravo na pravično suđenje, zabrana mučenja i drugog nečovječnog postupanja, pravo na javnost suđenja te pretpostavka nedužnosti.

Upravo je taj trend humanizacije i razvijanja ljudskih prava doveo i do pitanja kako provesti pravični postupak i poštovati pretpostavku nedužnosti, a da se ne izgubi efikasnost postupka. Tu se uz povijesna rješenja jamstva, pritvora i istražnog zatvora javljaju i alternativna rješenja koja teže što većoj zaštiti ljudskih prava uz zadržavanje efikasnosti koje ima tradicionalno zatvaranje u istražnim zatvorima. Jedna od tih alternativnih sankcija ili mjera je i istražni zatvor u domu³. Iako se ta ideja javljala i ranije, ona je najviše povezana s velikim razvojem tehnologije u 20. stoljeću te mogućnošću praćenja, odnosno nadziranja osobe bez neposrednog prisustva vlasti. U svijetu je 2008. godine u nekoj vrsti istražnog zatvora bilo više od 2 milijuna i 250 tisuća osoba te barem jedna trećina od te brojke nije osuđena.⁴ U Hrvatskoj je malo manje od petine ukupne zatvorske populacije u istražnom zatvoru.⁵ To je relativno velik broj koji se pokušava smanjiti na razne načine. Ovaj rad će se prvenstveno baviti istražnim zatvorom u domu, odnosno novim tehnologijama u njegovoj primjeni kao potencijalnim rješenjem tog problema te će se prikazati zašto je ta mjera najprikladnija u odnosu na izbor drugih mjera osiguranja prisutnosti okrivljenika i zašto bi trebala imati široku primjenu, posebno u Hrvatskoj.

Prikazat će se razvoj, tipovi, potencijalne i dokazane prednosti i nedostaci s osvrtom na dio komparativnog prava. Također, prikazat će se aktualno stanje u Republici Hrvatskoj, stanje istražnog zatvora u domu u Hrvatskoj i istražiti će se postojeće stanje i relevantna sudska praksa u određivanju mjere istražnog zatvora u domu, posebno kroz praksu Vrhovnog suda Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: Vrhovni sud) i praksu Ustavnog suda Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: Ustavni sud) te će se na temelju tog istraživanja ponuditi kritika postojećeg uređenja i moguća rješenja. Istražni zatvor u domu je u zadnjih dva desetljeća doživio veliku ekspanziju te je u raznim oblicima korišten u velikom dijelu svijeta. Razlog njegove raširene primjene je u tome što smanjuje broj zatvorske populacije, a uz to je dokazano jeftiniji od zatvorskog sustava. U radu će se prikazati u kojoj mjeri to uspijeva, kao i brojna druga pitanja vezana uz istražni zatvor u domu. Puno će riječi biti i o elektroničkom nadzoru⁶, koji se danas neizostavno veže uz istražni zatvor u domu i razlog je njegove sve šire primjene. Cilj rada je dati što cjelovitiju sliku istražnog zatvora u domu, svih pravnih i drugih pitanja koja se javljaju uz njegovu primjenu, dokazati vrijednost njegove primjene, posebice uz primjenu elektroničkog nadzora i to naposljetku primijeniti na

¹ I prije toga su se donosili dokumenti koji štite prava okrivljenika, kao jedan od najznačajnijih donesen je *Habeas Corpus Act* iz 1679. godine.

² Prije svega Opća povelja Ujedinjenih Naroda o pravima čovjeka iz 1948. godine i kasniji Pakt o građanskim i političkim slobodama iz 1966. godine (Službeni list SFRJ br. 7/1971) te Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950. godine, Narodne novine- međunarodni ugovor, br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10; u daljnjem tekstu: Konvencija.

³ U stranoj terminologiji se koriste nazivi: *House arrest / Home confinement* – je oblik intenzivnog nadzora nad provedbom zakona karakteriziran ograničenošću okrivljenika na kretanje samo u svojem domu sa dozvolom odlaska na unaprijed izričito određene događaje. v. Hurwitz, N., J., *House Arrest: A critical analysis of an intermediate-level penal sanction*, dostupno na: https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.hr/&httpsredir=1&article=3954&context=penn_law_review (30.8.2019.)

⁴ Walmsley, R., *World pre-trial/remand imprisonment list*, *London International Centre for Prison Studies*, 2008., str. 1.

⁵ *Ibid.*, str. 5.

⁶ "Electronic monitoring" (EM) je opći pojam koji se referira na oblike nadzora s kojim se nadzire lokacija, kretanje i specifična ponašanja osoba u okviru kaznenog postupka – definicija Preporuke 2014(4) Odbora ministara Vijeća Europe.

stanje i mogućnosti u Republici Hrvatskoj. Već spomenuti rast tehnologije i humanizacije neizbježno dovodi i do veće upotrebe istražnog zatvora u domu uz pomoć elektroničkog nadzora, kako bi se proveo pravičan postupak, u okrivljenikovoju nazočnosti uz što veću zaštitu njegovih prava.

2. Istražni zatvor u domu i elektronički nadzor

2.1. Povijest i tipovi

Prvi zakonodavni okvir istražnog zatvora u domu na svjetskoj razini javlja se u SAD-u 1980-ih godina. Predsjednik Reagan je 1982. godine potpisao Savezni zakon o sudskim uslugama (*Federal Pretrial Services Act*) kojim je omogućena primjena kućnog zatvora⁷ u SAD-u.⁸ Nadzor je bio predviđen i u zakonu Kongresa, Zakonu o brzom suđenju (*Speedy Trial Act-u*) iz 1974. godine⁹, međutim tada primjena kućnog zatvora u SAD-u još nije zaživjela. Prvi eksperiment pomoću elektroničkog nadzora bio je započeo 1983. godine u New Mexico, Albuquerque, no prvi kontinuirani program odvijao se u Palm Beachu, na Floridi od 1984. godine.¹⁰ U novom sustavu elektroničkog nadzora 1986. godine bilo je 96 osoba, a iduće godine već oko 2300 u preko 10 saveznih država.¹¹ Sami počeci tehnologije koja bi uopće omogućila donošenje ovih akata i pokretanje sustava datira u 1960-te godine, točnije 1964. godinu kada je upotrebljen elektronički teleometrijski sistem koji je koristio radio signale kako bi odredio poziciju nekog objekta.¹² Tehnologiju je kasnije usavršio Ralph Schwitzgebel.¹³ To su svojevremeno bili revolucionarni sustavi, no danas je ta tehnologija zastarjela.

Oko 1987. godine postojala su dva glavna tipa elektroničkog nadzora: aktivni i pasivni. Da bi uopće mogao sudjelovati u programu nadzora, subjekt je morao imati svoju privatnu telefonsku liniju bez telefonske sekretarice.¹⁴ U pasivnoj inačici centralni kompjuter bi periodično zvao subjekta da se identificira i kaže potrebne kodove. Naprotiv, u aktivnoj, puno bližoj današnjoj verziji, subjekt je imao narukvicu koja je odašiljala signale na njegov kućni telefon te ako bi se udaljio više od 30 metara obavijestila bi središnje računalo i alarmirala agente da odu na njegovu kućnu adresu i provjere stanje. Dakako, pasivna verzija bila je daleko jeftinija dok je aktivna verzija bila efikasnija.¹⁵ Aktivna verzija poslala bi alarm za sljedeće događaje: ako bi subjekt napustio rezidenciju, ako zakasni ili neovlašteno produži slobodno vrijeme te kod kvara elektronike, uređaja ili sličnih tehničkih kvarova. Treba spomenuti i mogućnost istražnog zatvora bez primjene nadzorne tehnologije, uz povećan broj poziva i najavljenih ili nenajavljenih dolazaka osoblja. Podrazumijeva se da je takav pristup manje efikasan i oduzima više vremena, no on se ponekad koristi kad osoba ima posebne potrebe ili kad joj je određen neki blagi oblik istražnog zatvora u domu.¹⁶ Danas

⁷ Kućni zatvor se koristi kao termin gdje se taj institut koristi i u fazi kaznenog postupka i izvršenja kazne, u RH je inicijalno taj termin predložen umjesto istražnog zatvora u domu, *eng. House arrest*.

⁸ Byrne, F., Stowell, J., Impact of the Federal Services Act of 1982. on the Release, Supervision, and Detention of pretrial defendants, *University of Massachusetts*, vol. 71, br. 2, 2007., str. 31.

⁹ *Ibid.* str. 31.

¹⁰ Lilly, J. R., Ball, R. A., The Pride Inc., program: An evaluation of 5 years of electronic monitoring, *Federal Probation*, vol. 56, br. 4., 1992., str. 1.

¹¹ *Ibid.* str. 1.

¹² Rackmill, S. J., An analysis of home confinement as a sanction, *Federal Probation*, vol. 58, br. 1, 1994., str. 4.

¹³ *Ibid.* str. 4.

¹⁴ *Ibid.* str. 1.

¹⁵ Lilly, J. R., Ball, R. A., *op.cit.* u bilj. 10., str. 2.

¹⁶ Gowen, D., Overview of the Federal Home Confinement Program 1988-1996., *Federal Probation*, vol. 64, br. 2, 2000. str. 4.

pretežito prevladava aktivna verzija, no u malo izmijenjenom obliku, odnosno sve više i više prevladava aktivno praćenje uz pomoć *GPS*-a.¹⁷ Taj sustav omogućava konstantno praćenje i najveću preciznost.

2.2. Istražni zatvor u domu u usporedbi s drugim mjerama osiguranja prisutnosti okrivljenika

U ovom poglavlju će biti riječi o usporedbi istražnog zatvora u domu s glavnim alternativnim mjerama, istražnim zatvorom i jamstvom. Prije svega analizirat će se prednost istražnog zatvora u pogledu troškova, a onda posljedično i drugih čimbenika koji igraju ulogu u određivanju koja je mjera prikladnija za osiguranje prisutnosti okrivljenika.

2.2.1. Troškovi istražnog zatvora i smanjenje broja zatvorenika

Iako će biti govora o raznim varijablama, utjecajima i usporedbama elektroničkog nadzora, treba započeti upravo s onim pitanjem koje je i dovelo elektronički nadzor u prvi plan te zbog kojeg se njegova primjena u mjerama osiguranja prisutnosti okrivljenika tako brzo razvijala. Najbolja ilustracija koliko zapravo zatvorski sustav košta i koliko je važna ušteda na njemu govori primjer iz SAD-a, gdje je u Kaliforniji prije trideset godina 10% federalnih sredstava išlo u smjeru visokog obrazovanja, dok je 3% išlo za zatvorski sustav.¹⁸ Danas je situacija da 11% ide na zatvorski sustav dok 7,5 % sredstava ide za obrazovanje.¹⁹ Iz toga proizlazi da je trošak po zatvoreniku 48.214 dolara, dok je trošak po studentu 7.463,6 dolara godišnje te se na razini cijelog SAD-a trošak zatvorenika penje i do 80 milijardi dolara godišnje.²⁰ Nadalje, već po jednoj studiji iz 1997. godine s tadašnjom tehnologijom elektroničkog nadzora bilo je moguće uštedjeti između 23 i 42 milijuna dolara na izvršavanju kazne, odnosno 15 do 29 milijuna dolara godišnje na istražnom zatvoru.²¹ Takve brojke s čisto ekonomskog stajališta, ne uzimajući u obzir druge moguće pogodnosti istražnog zatvora u domu ili alternativnih mjera općenito, pružaju mogućnost ušteda i alokacije sredstava u druge segmente privrede i društva. U jednom drugom istraživanju istraživači su došli do prosječnih brojki od 19.253 dolara troškova za zatvorenike koji čekaju suđenje i 3860 dolara troškova za osobe pod elektroničkim nadzorom koje čekaju suđenje.²² To dovodi do uštede u prosjeku od 15.393 dolara.²³ Iako brojevi po istraživanjima u drugim okruzima ili sustavima variraju, konstanta je da se uvijek osjeti značajna ušteda primjenom elektroničkog nadzora, odnosno korištenjem te tehnologije u svrhu istražnog zatvora u domu.

Međutim, iako brojevi prikazuju dosta jasnu sliku, potrebno je prikazati faktore koji utječu na cijenu, kako bi se dobila jasnija slika tih ušteda. Elektronički nadzor ima potencijal izravne i neizravne uštede. Izravne su uštede koje se događaju zbog toga što se ne mora koristiti zatvor koji je, ili u državnom vlasništvu ili u privatnom kojem država plaća za usluge čuvanja zatvorenika, a osim toga tu su još uštede na službenicima koji rade u zatvorskom sustavu, odnosno osiguranju. Nadalje, kada se osoba nalazi u zatvoru ili u istražnom za-

¹⁷ *Global positioning system.*

¹⁸ Baughman Baradaran, S., Cost of pretrial detention, *Boston University law review*, vol. 91, br. 1, 2016., str. 1.

¹⁹ *Ibid.* str. 1.

²⁰ *Ibid.* str. 2.

²¹ Altman, R. N., Murray, R. E., Home confinement: A '90s approach to community supervision, *Federal Probation*, vol. 61, br. 1, 1997.

²² VanNostrand, M., Alternatives to pretrial detention: Southern district of Iowa, A case study, *Federal probation*, vol. 4, br. 73, 2010., str. 15.

²³ *Ibid.* str. 15.

tvoru potrebno joj je osigurati hranu i ostale potrepštine. Prednost istražnog zatvora u domu je upravo u tome što se osoba nalazi na prostoru koji je u njezinom vlasništvu, odnosno ima neko pravo koje joj omogućava korištenje tog prostora. Izravni troškovi elektroničkog nadzora su postavljanje uređaja kojim se omogućava praćenje osobe te sustav službenika, odnosno probacijskih službenika koji vrše nadzor i bave se administrativnim poslovima. Isto tako, treba uzeti u obzir i manji marginalni trošak²⁴ elektroničkog nadzora jer se uređaj koristi na uzastopnim osobama. Iako se isti argument može upotrijebiti i za zatvorski sustav, zbog prenapučenosti zatvora, marginalni trošak bi zbog gradnje novih zatvorskih prostora mogao biti ogroman u usporedbi s nabavkom tehnologije za nadzor. Već navedeno je dovoljno da se da prostora alternativnim načinima istražnog zatvora, no još veća potencijalna ušteda je u tome da osoba može nastaviti raditi, uzdržavati sebe i svoje bližnje i tako izravno ili neizravno kroz poreze plaćati troškove svojeg nadzora.²⁵ Prema jednom istraživanju, cijena jednog dana elektroničkog nadzora je oko 28 dolara²⁶, dok je cijena zatvora oko 44 dolara, bez uzimanja u obzir izgradnje i održavanja same infrastrukture iz čega proizlazi da bi se tijekom vremena nabavka nadzornih uređaja i sama isplatila.²⁷ Zajedničko svim tim istraživanjima je da je razlika u cijeni uvijek na strani istražnog zatvora u domu.

U računicu treba ubaciti i druge neizravne troškove, ali i prednosti. Istražni zatvor u domu može imati i pozitivne i negativne financijske efekte na društvo. Prije svega tu nastaje šteta za osobu koja se nalazi u istražnom zatvoru, u vidu mogućeg gubitka posla i posljedično imovine. Isto tako, pod cijenu možemo smatrati i psihičke posljedice za osobu koja mora boraviti u zatvoru, utjecaj na obitelj osobe, njen obiteljski život, slobodu, čast i ugled.²⁸ S druge strane stavljanje u istražni zatvor osobe može imati i pozitivan i negativan utjecaj na društvo u cjelini. Stavljanjem osobe u zatvorski sustav stvara se trošak kojeg plaćaju porezni obveznici, dok se istovremeno gubi zarada te osobe i njezin doprinos u plaćanju poreza. Tu su i mogući troškovi koje može snositi obitelj okrivljenika, kao i druge nematerijalne posljedice. Međutim, postoje i potencijalni troškovi za društvo i ako se osobi odredi istražni zatvor u domu. Uz vidljive troškove same tehnologije i sustava nadzora, treba uzeti u obzir i moguće počinjenje zločina koji se ne bi dogodio da je osoba u zatvoru²⁹, a zločin za sobom povlači troškove policije, pravosudnog sustava, a naposljetku i zatvorskog sustava. Iz toga proizlazi da je neke okrivljenike bolje držati u zatvoru, jer ako naprave neko drugo kazneno djelo ili pobjegnu, šteta za društvo bi mogla biti puno veća od njihovih troškova boravka u zatvoru.³⁰ Zbog toga je ključno naći dobar sustav i dati smjernice sucima kako bi bili što efikasniji.

2.2.2. Ostale prednosti istražnog zatvora u domu u odnosu na istražni zatvor

Zatvor kao kazna ima sam po sebi teške implikacije za pojedinca i koristi se uglavnom za teža kaznena djela, dok se za svrhu istražnog postupka koristi kao krajnja mjera osiguranja prisutnosti okrivljenika, prije svega kako bi se osigurala okrivljenikova prisutnost na

²⁴ Granični (marginalni) trošak – povećanje ukupnih troškova do kojeg dolazi zbog povećanja količine proizvoda za jednu jedinicu. Dostupno na - <http://www.poslovni.hr/leksikon/granicni-troskovi-676> (30.8.2019.)

²⁵ VanNostrand, M., *op.cit.* u bilj. 22., str. 4.

²⁶ Neki izvori upućuju i na veće razlike, npr. u istraživanju provedenom 90-ih godina cijena elektroničkog nadzora bila je oko svega 3 do 9 dolara po danu, dok je cijena dana u zatvoru bila od 50 do 123 dolara. Vidi. Cadigan, P. T., *Electroning Monitoring in Federal Pretrial Release*, *Federal Probation*, vol.73, br. 2, 1991., str. 28-29.

²⁷ Po procjenama potrebno je uložiti 50 tisuća dolara po jednom novom zatvorskom mjestu, *Ibid.* str. 5.

²⁸ Baughman, Baradaran, S., *op.cit.* u bilj. 18., str. 3.

²⁹ *Ibid.* str. 6.

³⁰ Puštanje na istražni zatvor u domu osobu osumnjičenu za ubojstvo moglo bi imati ogromne društvene posljedice, materijalne i nematerijalne, za razliku od puštanja osobe koja je napravila neki manji imovinski delikt.

sudjenju i spriječio pokušaj bijega, ali i utjecaj na svjedoke i postupak općenito. Ta mjera teško pogađa pojedinca, koji je odvojen od svoje obitelji te može izgubiti posao. U mnogim zemljama su istražni zatvor i zatvor povezani, pa tako istražni zatvorenici stupaju u kontakt s populacijom osuđenih zatvorenika. U obzir se trebaju uzeti i već opisani troškovi koji su nesumnjivo mnogostruko veći za istražni zatvor nego za istražni zatvor u domu ili jamstvo. Kod instituta istražnog zatvora najbolje vidimo da ponekad zaštita društva mora biti iznad zaštite ljudskih prava osobe, jer iako naravno trebaju postojati dokazi ili indicije za određivanje istražnog zatvora, za tu osobu i dalje vrijedi pretpostavka nedužnosti, a boravak u istražnom zatvoru može imati katastrofalne posljedice.

Istražni zatvor u domu je ipak u velikoj prednosti za kategoriju neopasnih okrivljenika, koja je daleko brojnija. To je iz razloga što je istražni zatvor u domu manje otegotan za pojedinca, koji može zadržati posao i izbjeći kontakt sa zatvorom, barem do okončanja sudskog postupka. Također, boravak u zatvoru ima utjecaj na povećanu mogućnost recidivizma, utječe na kvalitetu obrane okrivljenika i često dovodi do sklapanja nagodbi i u slučajevima kada okrivljenik nije kriv, samo da bi se izbjegao ili reducirao boravak u zatvoru.³¹ Mnogi upravo u zatvoru steknu ili razviju kriminalno ponašanje.³²

Osim toga, okrivljenik u zatvoru teže može pripremiti svoju obranu.³³ Okrivljenik u istražnom zatvoru u domu ima puno veću mogućnost pripreme za suđenje i gotovo nesmetan kontakt sa svojim odvjetnikom. Tu je i već spomenuti problem društvene stigmatizacije koji pogađa osobu, iako još nije osuđena. Sve te negativne strane istražnog zatvora dovele su do toga da je npr. u SAD-u između 1987. godine i 1988. godine otprilike 85% ljudi u kaznenom postupku osuđeno putem sklapanja nagodbi, kako bi se izbjegao daljnji istražni zatvor, neovisno o postojanju krivnje.³⁴ Zbog svih navedenih razloga treba biti izuzetno oprezan u izricanju istražnog zatvora, jer se time *de facto* može narušiti jednakost pred sudom i jer isti ima velike posljedice za okrivljenika, o čemu se posebno treba voditi računa kod nenasilnih zločina, odnosno kategoriji neopasnih okrivljenika.

2.2.3. Usporedba istražnog zatvora u domu i jamstva

Jamstvo je do pojave alternativnih mjera bila ta mjera koja je određivala hoće li osobe ostati izvan istražnog zatvora u kaznenom postupku. Sam koncept jamstva je da osoba ili netko treći jamči imovinom ili drugim vrijednostima da će sudjelovati u kaznenom postupku i da će se odazvati pozivima suda. Iako je sa strane osobe u postupku jamstvo puno bolja mjera od primjerice istražnog zatvora, ona ne nudi nikakvu efektivnu zaštitu društvu od mogućeg počinjenja novih kaznenih djela. Također, ako se jamstvo postavi prenisko postoji mogućnost da će okrivljenik ignorirati pozive na sud, što se u SAD-u dogodilo u 15% slučajeva.³⁵ Prema nekim procjenama u SAD-u se trenutno nalazi oko petsto tisuća istražnih zatvorenika, te se dvije trećine njih svrstava u bezopasnu grupu.³⁶ Značajan broj tih istražnih zatvorenika nije u mogućnosti platiti jamčevinu, dok bi s istražnim zatvorom u

³¹ Wiseman, R. S., Pretrial Detention and Right to be Monitored, *The Yale Law Journal*, vol. 123, br. 5, 2014., str. 1354.

³² Angel, R. Arthur, Preventive Detention: An Empirical Analysis, Chicago, American Bar Foundation, vol. 6, br. 2, 1972.

³³ Bibas, S., Plea Bargaining Outside the Shadow of Trial, *Harvard Law Review*, vol. 117, br. 8, 2004., „teže ugovaraju sastanke s odvjetnikom i traže svjedoke; Miller, M., Guggenheim, M., Pretrial Detention and Punishment, *75 Minnesota Law Review*, vol. 75, br. 2, 1990. – „razlike u mogućnosti obrane i održavanja obiteljskog života su značajne između mjere istražnog zatvora i istražnog zatvora u domu“.

³⁴ Klein, J. D., The Pretrial Detention „Crisis“ : The Causes and the Cure, *Journal of urban and contemporary law*, br. 52, 1997., str. 281, str. 293.

³⁵ Wiseman, R. S., *op. cit.* u bilj. 31., str. 1346.

³⁶ *Ibid.* str. 1352.

domu mogli zadržati posao te tako isplaćivati svoj nadzor u postupku, dok bi istovremeno njihov nadzor i vjerojatnost dolaska na sud bio pojačan.

Jamstvo je zapravo lakša mjera od istražnog zatvora u domu, no problem je kod jamstva što ako okrivljenik nema sredstava za položiti jamčevinu, može se dogoditi da završi u istražnom zatvoru. Tu je velika prednost istražnog zatvora u domu zbog toga što ne samo da okrivljenik ne mora položiti takvu sumu novaca koju ne može platiti, nego postoji i veća vjerojatnost da će uspjeti zadržati posao i tako će od velikih troškova koje država ima sa zatvorenicima, taj trošak biti znatno reduciran, odnosno možda ga i neće biti kad se u obzir uzme činjenica da će takva osoba moći participirati i u porezima. Istražni zatvor u domu upravo tu postiže jednu od najvećih prednosti i prema zatvoru i prema jamstvu. Naime, taj institut omogućava veću društvenu zaštitu od polaganja jamčevine, kroz nadzor kojim se sprječava bijeg, odnosno nepoštivanje suda, dok opet za razliku od zatvora pojedinac zadržava svoj posao, blizinu obitelji i mogućnost izbjegavanja zatvora u kaznenom postupku. Primjerice, kada je jamčevina bila određena iznad sto tisuća dolara tek si je jedna desetina osoba to mogla priuštiti.³⁷ Time bi osobe, koje po mišljenju suda ne moraju biti u istražnom zatvoru, završile u njemu, čisto iz financijskih razloga, što bi državi prouzročilo još veće troškove, odnosno uvelike se povećava mogućnost da za vrijeme trajanja istražnog zatvora i oni sami izgube svoj izvor primanja. U SAD-u se 18% osoba koje su puštene uz jamstvo ne pojavi na sudu.³⁸ Taj je broj relativno visok i pokazuje da jamstvo nije najefikasnija mjera u osiguravanju prisutnosti okrivljenika na sudu.

Prednost jamstva je u tome što manje ograničava prava osobe, kao primjerice pravo na privatnost i osobnu slobodu, za razliku od istražnog zatvora u domu.³⁹ Istražni zatvor u domu ograničava kretanje osobe, dovodi do nadzora, odnosno do zadiranja u privatnost osobe, koja se tek nalazi u kaznenom postupku, dakle koja se smatra nedužnom. Naravno, za određivanje istražnog zatvora i istražnog zatvora u domu mora u velikoj većini pravnih sustava postojati neki razlog. Međutim, kako je prije uvođenja alternativnih mjera postojala samo dvojba između istražnog zatvora ili jamstva, sudovi su izricali i veće iznose za jamčevinu, što je opet dovodilo do nejednakosti.⁴⁰ Pojavom alternativnih mjera osiguranja prisutnosti okrivljenika dobilo se na stupnju težine između istražnog zatvora u domu i istražnog zatvora.

Postojali su i slučajevi kada su se zajedno primjenjivala ova dva instituta. Npr. Bernie Madoff⁴¹ platio je 10 milijuna dolara jamčevine te je bio nadziran tijekom dana.⁴² Slučaj Dominiquea Strauss-Kahna je sličan primjer u kojem je sud kombinirao jamstvo i istražni zatvor u domu pomoću GPS tehnologije, video nadzora i čuvara.⁴³ Ovakve bi se kombinacije sve više mogle primjenjivati u budućnosti, pogotovo za važne i komplicirane slučajeve. Pojavom novih tehnologija rapidno se ubrzao razvoj i uvelike su se povećale mogućnosti regulacije istražnog zatvora i mjera osiguranja prisutnosti okrivljenika općenito, ali još ne postoji neki općeprihvaćeni model unatoč tome što je neupitna tendencija prema sve većoj uporabi tehnologije. Iako se ovi navedeni slučajevi mogu uzeti i kao primjer nejednakosti, jer su u prethodno navedenim slučajevima osobe zbog svojeg bogatstva ostale na slobodi,

³⁷ *Ibid.* str. 1360.

³⁸ *Ibid.* str. 1361., neka istraživanja pokazuju i veći broj od oko 21 do 24 %, vidi: Choen, H. Thomas, R., A. B., Pretrial Release of Felony Defendants in State Courts, *Bureau*, 2007. – dostupno na: <https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/prfdsc.pdf> (30.8.2019.)

³⁹ Osim popratnih mjera koje sudovi mogu izricati.

⁴⁰ Wiseman, R. S., *op.cit.*, u bilj. 31., str. 1367.

⁴¹ Počinitelj jedne od najvećih prijevara u povijesti, osuđen na 150 godina zatvora, <http://www.businessinsider.com/how-bernie-madoffs-ponzi-scheme-worked-2014-7> (30.8.2019.)

⁴² *Madoff Offered to Wear Ankle Braclet*, *Fox News*, Dec. 17., 2008., <https://www.reuters.com/article/us-madoff/madoff-under-house-arrest-idUSLF62253520081218> (30.8.2019.)

⁴³ Saletan, William, *Get Out of Jail Unfree*, *Slate*, dostupno na: http://www.slate.com/articles/health_and_science/human/nature/2011/06/get_out_of_jail_unfree.html (30.8.2019.)

istražni zatvor u domu bi ipak trebao puno pomoći siromašnijim osumnjičenicima. To proizlazi iz toga što neće postojati samo izbor između jamstva i istražnog zatvora, nego se tu pojavljuje nova opcija koja omogućuje povoljniju situaciju od istražnog zatvora.

Suci kao osiguranje u nekim slučajevima postavljaju visoku jamčevinu sa svrhom efikasnosti postupka. Istražni zatvor u domu kao rješenje bi mogao riješiti taj problem jer daje dobro jamstvo efikasnosti postupka, a opet je puno manje invazivan nego istražni zatvor. Takva bi odluka nosila sa sobom manje rizika za suca, a opet bi bila korisnija za okrivljenog od istražnog zatvora. Uz to, izbjegao bi se problem predviđanja ponašanja okrivljenika koje je u nekim slučajevima jako teško predvidjeti.⁴⁴

2.3. Etička i pravna pitanja primjene elektroničkog nadzora

Općenito se uz primjenu elektroničkog nadzora vežu razna etička i pravna pitanja oko širine i dopustivosti njegove primjene, posebno kod pitanja zadiranja u privatnost i kod pitanja zaštite osobnih podataka. Već se i iz prijašnjeg prikaza problematike u radu naziru neki pravni problemi koji bi se mogli javiti u vezi primjene elektroničkog nadzora, u svim stadijima postupka pa tako i u stadiju osiguranja prisutnosti okrivljenika u postupku. Logično je da će se uporabom elektroničkog nadzora ograničiti ustavima i konvencijama zajamčena prava osobe, a to je između ostalog i cilj kada se koristi u svrhu mjere u kaznenom postupku, no pitanje je do koje razine se mogu koristiti podaci prikupljeni pomoću elektroničkog nadzora. Također u ovom dijelu rada izložit će se i Preporuka Vijeća Europe o elektroničkom nadzoru, koja nudi okvir i mnoga rješenja u svezi s elektroničkim nadzorom.

2.3.1. Preporuka odbora ministara Vijeća Europe

Vijeće Europe 2014. godine donijelo je preporuku o elektroničkom nadzoru koja se tiče i stadija kaznenog postupka i stadija izvršenja kazne.⁴⁵ U samom uvodu Preporuke spominje se da elektronički nadzor može pomoći u smanjenju korištenja zatvorskih ustanova te samim time može pomoći u smanjenju prenatrpanosti zatvora i boljem poštivanju ljudskih prava u istima.⁴⁶ Preporuka sadrži i svoju definiciju elektroničkog nadzora: to je opći pojam koji se koristi za forme nadzora kojima se nadzire lokacija, kretanje i specifično ponašanje osoba u sklopu kaznenog postupka. Trenutne metode elektroničkog nadzora koriste radio valove, biometriku i satelitsko praćenje. Obično se sastoje od uređaja koji se stavlja na osobu i u pravilu se nadzor izvršava na daljinu.⁴⁷

Najvažnije smjernice u upotrebi elektroničkog nadzora koje se nalaze u Preporuci su sljedeće: 1) načelo zakonitosti mora se poštovati, odnosno tip, dužina i modaliteti elektroničkog nadzora moraju biti propisani u zakonu; 2) načelo razmjernosti se primjenjuje kako u određivanju tako i kontroli i izvršenju nadzora, uz izričitu zabranu bilo kakve diskriminacije; 3) elektronički nadzor se mora koristiti transparentno i prema javnosti i prema samim okrivljenicima; 4) elektronički nadzor može se koristiti u raznim stadijima postupka i u kombinaciji s raznim drugim mjerama koje osiguravaju prisutnost okrivljenika, no za svako određivanje treba procijeniti koliko dugo može trajati, kolika je opasnost od uplitanja u istragu, opasnost za javni red ili opasnost od počinjenja novog kaznenog djela.⁴⁸ Iz ove

⁴⁴ Monahan, J., *Predicting Violent Behavior: An Assessment of Clinical Techniques*, Sage publications, 1981.

⁴⁵ Recommendation CM/Rec(2014)4 of the Committee of Ministers to member States on electronic monitoring, dostupno na – [http://pjp-eu.coe.int/documents/3983922/6970334/CMRec+\(2014\)+4+on+electronic+monitoring.pdf/c9756d5b-be0e-4c72-b085-745c9199bef4](http://pjp-eu.coe.int/documents/3983922/6970334/CMRec+(2014)+4+on+electronic+monitoring.pdf/c9756d5b-be0e-4c72-b085-745c9199bef4), (u daljnjem tekstu: Preporuka) (15.4.2019.)

⁴⁶ *Ibid.* str. 1.

⁴⁷ *Ibid.* str. 5.

⁴⁸ *Ibid.* str. 2-6.

kratke analize vidi se da Preporuka dopušta široku primjenu elektroničkog nadzora u svim stadijima postupka, ali se istovremeno poziva na neke od ključnih principa kaznenog postupka koji se moraju poštovati.

2.3.2. Privatnost

Kako su cijena i pozitivan efekt na smanjenje zatvorske populacije bili najveći razlog inicijalnog širenja elektroničkog nadzora, tako su se najveći protivnici javili upravo s pitanjem hoće li se elektronički nadzor koristiti zapravo za nadzor građana, kršeći tako njihovu privatnost. U nekim radovima su iznesene tvrdnje o tome kako elektronički nadzor nije etičan te kako previše zadire u privatnost osobe, provodeći konstantan nadzor nad osobom i isto tako provodeći razne testove i nenajavljene kontrole.⁴⁹ Takve tvrdnje s jedne strane jesu točne, no mora se uzeti u obzir da je nemoguće provesti nadzor bez barem djelomičnog ograničenja privatnosti. Uz to, zatvor puno više ograničava, jer se u njemu *de facto* provodi konstantan nadzor, a treba napomenuti i da je elektronički nadzor alternativa te postoji razlog zbog kojeg se osoba nadzire, bilo da je to osiguranje prisutnosti u kaznenom postupku, probacija, odnosno izvršavanje kazne. S druge strane postoji argument da se elektronički nadzor koristi uglavnom za lakša kaznena djela, poput manjih imovinskih delikata, prometnih i nenasilnih delikata te da u pravilu takvi počinitelji imaju veće pravo na zaštitu privatnosti od počinitelja teških kaznenih djela.⁵⁰ Kod mjera osiguranja prisutnosti mora se paziti na privatnost osobe, ali se također gleda i na sigurnost društva u cjelini te efikasnost kaznenog postupka.

Vijeće Europe u već spomenutoj Preporuci zahtijeva potanko reguliranje kako bi se zaštitila prava okrivljenog, posebice privatnost, ali i prava drugih osoba koje bi zahvatio nadzor. Problem zadiranja u privatnost rješava tako da sve bude transparentno, da zadiranje bude u najmanjoj mogućoj mjeri koja je potrebna za ostvarenje cilja te da nadzor obavljaju stručne osobe koje će omogućiti pravilnu provedbu nadzora uz zaštitu osobnih podataka okrivljenika i ostalih osoba pod nadzorom. Primjerice, u SAD-u sporna je veza i s četvrtim amandmanom⁵¹, odnosno postavlja se pitanje dolazi li primjenom elektroničkog nadzora do narušavanja *svetosti* doma, odnosno ustavnog prava na dom, koje je usko povezano s privatnošću. To pitanje je ostavljeno sudskoj praksi koja provodi objektivni test.⁵² Tako je u odluci Vrhovnog suda SAD-a *Torrey Dale Grady protiv Sjeverne Karoline*⁵³ Vrhovni sud SAD-a jednoglasno rekao da je postavljanje GPS uređaja na osobu, odnosno u njezin dom jednaku pretresu doma, što četvrti amandman ograničava. Zato s primjenom elektroničkog nadzora treba postupati krajnje oprezno i samo kada je to potrebno, jer iako se tako osigurava prisutnost okrivljenika za vrijeme trajanja kaznenog postupka, takav elektronički nadzor ne može se koristiti u svrhu pretraga doma ili drugih prostora, odnosno narušavanja privatnosti osobe, ako za to ne postoji točno određen nalog. Upotreba elektroničkog nadzora za svaku mjeru, a tako i mjeru istražnog zatvora u domu mora biti razmjerna potrebi i trebaju postojati čvrsti pokazatelji da je elektronički nadzor potreban, ali i tada on se

⁴⁹ Fried, C. *Privacy: A moral analysis.*, F. D. Schoeman (Ed.), *Dimensions of privacy: An Anthology*, Cambridge: Cambridge University Press., 1984, str 203.-222.; Payne, B. K., & Gainey, R. R. *Electronic monitoring: Philosophical, systemic, and political issues.* *Journal of Offender Rehabilitation*, vol. 31, br. 3, 2000., str. 93–111.; Nellis, M., *Surveillance and confinement: Explaining and understanding the experience of electronic monitored curfews.* *European Journal of Probation*, 2009., vol. 1, br. 1, str. 41–65.

⁵⁰ Fried, C., *et al*, *ibid.* str. 203.-222.

⁵¹ Četvrti amandman zabranjuje nezakonitu pretragu i ulaske u nečiji dom. Dostupno na: <http://constitutionus.com/> (30.8.2019.)

⁵² Struve, T. C., *The conditions of pretrial detention*, *University of Pennsylvania Law Review*, vol. 161, br. 4, 2013., str. 1070.

⁵³ Presuda Vrhovnog suda SAD-a *Torrey Dale Grady protiv Sjeverne Karoline*, broj 14-593, od 30.3.2015.

mora koristiti samo u skladu s ovlaštenjima i u svrhu provođenja te mjere, bez nepotrebnog zadiranja u privatnost.⁵⁴ S time je posredno u vezi i čl. 8. Konvencije koji garantira pravo na privatnost, obiteljski život, dom i korespondenciju. Tako i Europski sud za ljudska prava⁵⁵ u predmetu *Ben Faiza protiv Francuske*⁵⁶ navodi da je došlo do povrede članka 8. zbog prevelike diskrecije u nadziranju osobe putem GPS-a, koja doduše još nije bila optuženik u postupku, ali je bila osumnjičena te su francuske vlasti povrijedile pravo te osobe na privatnost koristeći preinvalzivne mjere elektroničkog nadzora bez opravdanog razloga.

2.3.3. Zaštita osobnih podataka

Uz privatnost, jedno od najvažnijih pitanja je i pitanje zaštite podataka do kojih se dođe elektroničkim nadzorom u primjeni mjere. U Preporuci koja se tiče prenatrpanosti zatvora i rasta zatvorske populacije⁵⁷ navodi se da bi se za mjere u stadiju osiguranja prisutnosti okrivljenika trebalo koristiti minimumom koji bi ostvario interese pravde.⁵⁸ Mjera istražnog zatvora u domu pomoću tehnologije elektroničkog nadzora trebala bi služiti prvenstveno za osiguravanje cilja kaznenog postupka, a to je pravično suđenje pojedincu, a ne kao istraživačka metoda, bilo za pokretanje novih postupaka, bilo za neovlaštenu uporabu podataka. Također, svi podaci do kojih su vlasti došle u postupku nadzora trebaju biti efikasno zaštićene od zlouporaba i korištenja u druge svrhe osim za nadzor koji se provodi.⁵⁹ ESLJP o potonjem pitanju nije do kraja ujednačen, jer je, primjerice, u predmetu *B.B. protiv Francuske* utvrdio da nije bilo povrede Konvencije, iako je policija koja je provodila elektronički nadzor evidentirala osumnjičenika u registar seksualnih prijestupnika, što je iskoristila u kasnijim postupcima.⁶⁰

Takvo tumačenje ESLJP opravdava uzimanjem u obzir i javnog interesa te vaganjem privatnog i javnog interesa u ovom slučaju. Prikazanom praksom ESLJP ne ide u dobrom smjeru te bi trebao zauzeti čvršći stav koji se tiče zaštite podataka, posebno u provođenju kaznenog postupka, sljedeći Preporuku kao dobar orijentir. Ako se ne utvrdi jasna praksa da se elektronički nadzor, kada se koristi kao mjera osiguranja, koristi samo za to i taj postupak, stvara se potencijalna opasnost da bi vlasti i policija mogli putem takvog nadzora pokušavati preventivno i bez naloga skupljati dokaze, što se kosi s načelima kaznenog postupka i Konvencijom. Preporuka propisuje dosta striktno odredbe vezane uz zaštitu osobnih podataka, navodeći da se podaci smiju koristiti isključivo u svrhu nadzora i propisuje da se kršenje tih odredaba mora sankcionirati.⁶¹

⁵⁴ Zalpetere, M., Human Rights Assessment of electronic monitoring as an alternative to pre-trial detention, str. 12. – dostupno na: <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=clinic2017-zalpetere-pretrialdetention-final.pdf&site=408> (30.8.2019.)

⁵⁵ U daljnjem tekstu: ESLJP.

⁵⁶ Presuda ESLJP-a: Ben Faiza protiv Francuske, od 8.2. 2018., zahtjev broj: 31446/12.

⁵⁷ Preporuka broj R (99) 22 koja se tiče prenapučenosti zatvora i inflacije broja zatvorenika, Odbor Ministara Vijeća Europe, dostupno na: <https://pjp-eu.coe.int/documents/3983922/6970334/CMRec+%2899%29+22+concerning+prison+overcrowding+and+prison+population+inflation.pdf/1d28cea8-31d2-4e2f-911c-870119b189c9> (30.8.2019.)

⁵⁸ *Ibid.*, str. 2.

⁵⁹ Presuda ESLJP-a: S. i Marper protiv Ujedinjenog Kraljevstva, od 4.12.2008., §103, broj zahtjeva: 30562/04 i 30566/04.

⁶⁰ Presude ESLJP-a: B.B. protiv Francuske, Gardel protiv Francuske, M.B. protiv Francuske, od 17.12.2009., brojevi zahtjeva: 5335/06, 16428/05, 22115/06.

⁶¹ Preporuka, *op. cit.* u bilj. 45., str. 4.

2.3.4. Ostala pitanja vezana uz primjenu elektroničkog nadzora

Što se tiče veze elektroničkog nadzora i prava na slobodu i sigurnost⁶² iz Konvencije, ESLJP u predmetu *Creanega protiv Rumunjske* i *Engel i drugi protiv Nizozemske* navodi da to pravo nije povrijeđeno, ako je odluka o pritvoru, odnosno istražnom zatvoru ili drugim mjerama, donesena u zakonitom postupku.⁶³ ESLJP je također, iako je uzeo istražni zatvor u domu kao blažu mjeru od istražnog zatvora u ustanovi⁶⁴, tražio istu razinu obrazlaganja zakonitosti, odnosno razloga za istražni zatvor u domu⁶⁵, što je jedan od koraka u borbi protiv širenja mreže, o kojem će još biti riječi. Uz to, ESLJP je istaknuo i da nacionalni sudovi moraju prema načelu razmjernosti koristiti najmanje invazivnu mjeru.⁶⁶ Iako ESLJP nije istaknuo neki opći rok u kojem se predmeti moraju riješiti, nego se on utvrđuje od slučaja do slučaja, treba biti oprezan da se zbog blaže mjere istražnog zatvora u domu bespotrebno ne produljuje postupak. Tako npr. u Francuskoj suci relativno lagano dosuđuju mjere elektroničkog nadzora, dok postupak traje relativno dugo, što narušava i okrivljenikovo pravo na postupak u razumnom vremenu, ali i njegova druga prava. Tu se posebice narušava pretpostavka nedužnosti, gdje dugi postupak s mjerom nadzora može ozbiljno naštetiti okrivljeniku.⁶⁷ Istražni zatvor u domu, koliko god bio manje invazivan od istražnog zatvora u ustanovi, uz pretpostavku dugog razdoblja do početka suđenja može potencijalno dovesti do povrede čl. 6. Konvencije, ako se provodi nesrazmjerno dugo.⁶⁸ Dugo trajanje postupaka otvara i pitanje hoće li se osuđenima pribrojiti dani koje su proveli u istražnom zatvoru u domu u stadiju kaznenog postupka prilikom izvršenja kazne, a na to se pitanje u literaturi nalazi potvrđan odgovor.⁶⁹

2.3.5. Problem širenja mreže

Širenje mreže (*net widening*) je termin koji opisuje potencijalnu opasnost određivanja elektroničkog nadzora kao oštrije sankcije, odnosno mjere, gdje su se prije za takve situacije određivale blaže sankcije ili mjere, odnosno gdje se i nisu određivale.⁷⁰ Taj pojam može imati dva loša učinka: nametanje elektroničkog nadzora u onim situacijama kada se on inače ne bi upotrebljavao i drugi, povećan broj tužbi i sankcija zbog većeg broja zloupotreba u određivanju nadzora i kršenju ljudskih prava.⁷¹ Istražni zatvor u domu, iako po istraživanjima većini prihvatljivija mjera, ipak je restriktivna i invazivna mjera, kako za

⁶² Čl. 5. Konvencije.

⁶³ Preusde ESLJP-a: *Creanega protiv Rumunjske* od: 23.2.2012., § 92, broj zahtjeva: 29226/03, i *Engel i drugi protiv Nizozemske*, od: 8.6.1976, § 58, broj zahtjeva: 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72.

⁶⁴ Presuda ESLJP-a: *Mancini protiv Italije*, od 12.12.2001., § 17, broj zahtjeva: 44955/98.

⁶⁵ Presuda ESLJP-a: *Nikolova protiv Bugarske*, od 30.12.2004., broj zahtjeva: 40896/98, i u presudi ESLJP-a *Buzadji protiv Republike Moldavije*, od 5.6.2016., broj zahtjeva: 23755/06, ESLJP navodi da su potrebni osnovana sumnja i drugi relevantni razlozi za utvrđivanje bilo kojeg oblika istražnog zatvora.

⁶⁶ Presuda ESLJP-a: *Khodorkovskiy protiv Rusije*, od: 28.11.2011., § 136, broj zahtjeva: 5829/04.

⁶⁷ Zalpetere, M., *op.cit.* u bilj. 54., str. 11-12.

⁶⁸ Na povredu pretpostavke nedužnosti u sklopu pravičnog postupka, vidi: Presuda ESLJP-a: *Kart protiv Turske*, od 3.12.2009., § 68, broj zahtjeva: 8917/05, ali i presudu Vijeća za prava čovjeka UN-a: Presuda Human Rights Committee-a: *Cagas protiv Filipina*, U.N. Doc. CCPR/C/73/788/1997, od 15.10.2001.

⁶⁹ Crowe, H. A., Sydne, L., Bancroft, P., Lawrence, B., *Offender supervision with electronic technology: A User's Guide*, *American Probation and Parole Association*, Council of State Governments, Kentucky, 2002., str. 24, dostupno na <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/197102.pdf> (30.8.2019.)

⁷⁰ Fox (1987), prema Erez, E., Ibarra, P.R., *Making your home a shelter – Electronic monitoring and vicim re-entry in domestic violence cases*, *British Journal of criminology*, vol. 47, br. 1, 2007., str. 100-120.

⁷¹ Jandrić Nišević, A., Franić, N., Rajić, Š., *Pregled istraživanja učinkovitosti elektroničkog nadzora kao alternativne sankcije*, *Kriminalna i socijalna integracija*, vol. 23, br. 1, 2015., str. 40.

okrivljenika, tako i za njegovu obitelj, stoga je treba dosuditi samo kada je potrebna.⁷² Za suzbijanje ovog problema ključno je imati dobru sudsku praksu i jasno izrađene kriterije koji omogućavaju dosljednu praksu i jasna mjerila za određivanje istražnog zatvora u domu, ali i drugih mjera i sankcija povezanih s elektroničkim nadzorom. Bojazan od širenja mreže javlja se i zbog efekta koji ta pojava ima na smanjenje broja ljudi u zatvoru te bi tako inicijalni efekt rasterećenja zatvora mogao zamijeniti nesrazmjerni broj ljudi pod elektroničkim nadzorom, koji bi opet doveo do novih problema i prevelikog i nepotrebnog nadzora u nekim slučajevima i time posljedično kršenja ljudskih prava.⁷³

Nesporno je da istražni zatvor u domu ima puno prednosti, no on je i dalje restriktivna mjera, koja se, ako se ne utvrdi potreba, ne može odrediti samo zato što je manje invazivna, nego trebaju postojati konkretni razlozi za nju. Mjere osiguranja prisutnosti, iako se određuju na temelju opasnosti za uspješno provođenje postupka, a ne krivnje određene osobe, mogu imati itekako negativan utjecaj na tu osobu, stoga uvijek trebaju postojati snažni razlozi za izricanje određene mjere.

2.3.6. Utjecaj elektroničkog nadzora na nadziranu osobu i s njom povezane osobe

Iako se mjera istražnog zatvora u domu čini manje invazivnom od zatvora i ona može imati neke posljedice za osobu nad kojom se provodi, kao i na osobe bliske njoj. Ipak, većina istraživanja govori da, kad se zbroje sve prednosti i nedostaci, velika većina osoba preferira istražni zatvor u domu nasuprot istražnog zatvora u ustanovi.⁷⁴ Treba istaknuti da istražni zatvor u domu ne pogađa samo osobu koja ga izvršava, za razliku od zatvora, već ova mjera može itekako pogoditi i obitelj okrivljenika ili osobe koja izvršava kaznu, odnosno osobe koje žive s okrivljenikom. Nadalje, postoje četiri faktora koja se redovito ponavljaju kao ona koja najviše smetaju osobama pogođenima tom mjerom - najteža je ograničenje slobode, zatim slijedi intruzivnost nadzora, sram i zabrana konzumiranja alkohola.⁷⁵

Jednake, ako ne i teže posljedice istražni zatvor u domu može ostaviti na ukućane, odnosno obitelji. Nenajavljeni dolasci, konstantan nadzor, testiranja, ali i financijske posljedice sve su elementi koji mogu utjecati na osobe protiv kojih se ne vodi postupak. Zbog toga, u nekim se pravnim sustavima ne može odrediti istražni zatvor u domu ako ne postoji pristanak ukućana, što je određeno i Preporukom, a i što se čini poštenim. Ukućani ne samo da osjećaju posljedice mjere, u obliku promjena u njihovom socijalnom životu i navikama, nego osjećaju kao da i dijelom sami provode mjeru, jer problem osobe s kojom žive postaje i njihov, iako im je u cilju da provođenje mjere nad osobom uspije.⁷⁶ Takav osjećaj u istraživanju iskazala je trećina ispitanika, dok su ostali rezultati bili raznoliki. Neki nisu imali

⁷² Nellis, M., Standards and ethics in electronic monitoring, Handbook for professional responsible for the establishment and use of Electronic Monitoring, *Council of Europe*, 2015., str. 21-22., dostupno na: <https://rm.coe.int/handbook-standards-ethics-in-electronic-monitoring-eng/16806ab9b0> (30.8.2019.)

⁷³ Paterson, C., The global trade in (techno) corrections, *Centre for Crime and Justice Studies*, vol. 95, br. 1, 2014., str. 21.

⁷⁴ Petersilia, J., Deschenes, E., What punishes? Inmates rank the severity of prison versus intermediate sanctions. *Federal Probation*, vol. 58, br. 1, 1994., str. 3-8.; Petersilia, J., Deschenes, E., Perceptions of punishment: Inmates and staff rank the severity of prison versus intermediate sanctions. *The Prison Journal*, vol. 74, br. 3, 1994., str. 306-328.; Spelman, W., The severity of intermediate sanctions. *Journal of Crime and Delinquency*, vol. 32, br. 2, 1995., str. 107-135; Wood, P., Grasmick, H., Toward the development of punishment equivalencies: Male and female inmates rate the severity of alternative sanctions compared to prison, *Justice Quarterly* vol. 16, br. 1, 1999., str. 19-50; Wood, P., May, D., Racial differences in perceptions of severity of sanctions: A comparison of prison with alternatives, *Justice Quarterly*, vol. 20, br. 3, 2003., str. 605-631.

⁷⁵ Martin, S. J., Hanharan, K., Bowers jr., H. J., Offenders Perceptions of House arrest and Electronic Monitoring, *Journal of Offender Rehabilitation*, vol. 48, br. 6, 2009., str. 555.

⁷⁶ Vanhaelemeesch, D., Beken Vander, T., Between convict and ward: the experiences of people living with offenders subject to electronic monitoring, Springer Science, *Business Media Dordrecht*, 2014., str. 4.

jasno izražen stav, neki su izrazili zadovoljstvo što će im bliska osoba izbjeci istražni zatvor, dok su drugi bili negativni. Međutim, proizlazi da bi ipak radije izabrali istražni zatvor u domu, nego istražni zatvor u ustanovi kao alternativu. Osobe koje žive s okrivljenikom moraju se prilagoditi njegovom rasporedu, situaciji i vjerojatno i težem financijskom stanju što može imati stresne i nepovoljne učinke.⁷⁷ Neki su naveli da im je to pomoglo da se osoba više organizira i da su vidjeli poboljšanja na tom djelu.⁷⁸ Iako su se u pravilu smatrali indirektno kažnjenima, istovremeno su izrazili zadovoljstvo jer je okrivljenik izbjegao istražni zatvor. Kao što je rečeno, neki navode da su upravo osobe s kojima osoba pod istražnim zatvorom u domu živi, ključne u provedbi mjere.⁷⁹

Osobe u istražnom zatvoru u domu istaknule su da osjećaju konstantan strah i nelagodju jer ih nepoštivanje pravila nadzora može poslati u istražni zatvor.⁸⁰ Ipak, još jednom treba istaknuti da bi uz sve potencijalne probleme i punitivni karakter istražnog zatvora u domu, velika većina osoba i dalje izabrala istražni zatvor u domu ispred zatvora.

2.4. Karakteristike osoba koje su pogodne za primjenu elektroničkog nadzora u mjeri istražnog zatvora u domu

U ovom odlomku bit će riječi o karakteristikama osoba koje su pogodne za određivanje istražnog zatvora u domu. Istražni zatvor u domu se koristio pretežito za nenasilne počinitelje. Počeci njegovog korištenja vežu se uz osobe kojima je suđeno za vožnju u pijanom stanju ili lakša imovinska kaznena djela.⁸¹ Cilj je od početka primjene bio odrediti što objektivniji sustav kako bi se odvojilo visokorizične okrivljenike koji bi trebali biti u istražnom zatvoru tijekom postupka, od onih kojima se može izreći mjera istražnog zatvora u domu. Neki programi su uzimali u obzir sljedeće kriterije: nasilje, upotrebu nedozvoljenih supstanci, nestabilne veze s članovima obitelji i drugim osobama, broj počinjenih kaznenih djela, nestabilnost zaposlenja.⁸² Drugi navode da se istražni zatvor u domu nikad ne bi trebao koristiti u zločinima gdje je bilo uključeno nasilje ili uporaba oružja, ali isto tako i kod teških ovisnika, preprodavača droge, kao i drugih koji predstavljaju neposrednu opasnost za društvo.⁸³ Svrha alternativa u kaznenom postupku je i rasteretiti sustav, postići humaniji pristup koji će rasteretiti i društvo i okrivljenika. Trenutačno za neke osobe ne postoji alternativa istražnog zatvora, no postoji veliki broj osoba koji bi primjenom istražnog zatvora u domu imali puno bolje uvjete i zaštitu svojih prava.

Neka istraživanja bavila su se karakteristikama osoba, odnosno kako one, s nekim drugim značajkama utječu na potencijalnu uspješnost istražnog zatvora u domu. Tako dob okrivljenika utječe na uspješnost mjere, odnosno što je okrivljenik stariji veća je vjerojatnost da će izvršiti mjeru bez poteškoća.⁸⁴ Također, žene su uspješnije u ispunjenju mjere, iako treba uzeti u obzir da je velika većina u istraživanjima bazirana na muškarcima. Neza-posleni češće ne uspijevaju završiti mjeru od zaposlenih, a recidivisti u pravilu imaju manji

⁷⁷ *Ibid.* str. 9.

⁷⁸ *Ibid.* str. 10.

⁷⁹ Aungles, A., Three bedroomed prison in the Asia Pacific region: Home imprisonment and electronic surveillance in Australia, Hawaii and Singapore, *Just policy*, br. 2, 1995., str. 32-37.

⁸⁰ Staples, G., W., Decker, K. S., Between the Home and institutional Worlds: Tension and Contradictions in the practice of House Arrest, *Critical Criminology*, vol. 18, br. 1, 2010., str. 16.

⁸¹ Rackmill, S.J., *op. cit.* u bilj. 12., str. 5.

⁸² Hofer, P.J., Meierhoefer, B., Home Confinement: An Evolving Sanction in the Federal Criminal Justice System, *Federal Judicial Center*, 1987, str. 6-8., dostupno na: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/108466NCJRS.pdf> (30.8.2019.)

⁸³ Beck, J., Klein-Saffran, J., Wooten, H., Home Confinement and the Use of Electronic Monitoring with Federal Parolees, *Federal Probation*, vol. 54, br. 3, 1990., str. 23.

⁸⁴ Sudipto, R., Barton, S., Convicted Drunk Drivers in Electronic Monitoring Home Detention and Day reporting Centers: An Exploratory Study, *Federal Probation*, vol. 70, br. 1, 2006., str. 50.

postotak izvršenih mjera bez poteškoća. Isto tako, postoji korelacija dohotka i uspješnosti provođenja mjere; što je manji dohodak osobe, manja je vjerojatnost da će se uspješno provesti mjera.⁸⁵ U istraživanju tvrtke Pride u samim začecima elektroničkog nadzora, točnije u jednom od prvih programa u Palm Beach Countyju, izveden je zaključak da spol, dob, zaposlenost i dohodak mogu biti dobri pokazatelji moguće uspješne provedbe mjere.⁸⁶ Kao što je već navedeno, žene su bile uspješnije u provođenju mjere, isto kao i starije osobe općenito. Zaposlene i one osobe s dohotkom iznad 10 tisuća dolara imale su veće šanse u provođenju mjere bez poteškoća.⁸⁷

Kao što se vidi iz priloženih podataka, elektronički nadzor nije najbolje rješenje za sve vrste osoba. Za neke protiv kojih se vodi teži postupak, odnosno postupak za nasilna kaznena djela ili postupci protiv teških ovisnika, istražni zatvor bi mogao biti bolje rješenje, jer ipak je jedan od glavnih ciljeva kaznenog postupka i zaštita društva. S druge strane, istraživanje koje je obuhvatilo 17 tisuća osoba koje su bile pod mjerom elektroničkog nadzora govori da ga je 89% osoba uspješno izvršilo, što je relativno velik broj.⁸⁸ Najčešći uzroci neuspješnosti programa nastupili su kada je osoba pokušala promijeniti, odnosno neutralizirati uređaj te zbog dužih izostanaka.⁸⁹ Tako je od velike važnosti definirati neke značajke i probati tipizirati zatvorenike sa što većom točnošću kako bi efikasnost programa bila što veća, a rizik za društvo minimalan.

3. Istražni zatvor u domu u Republici Hrvatskoj

3.1. Zakonodavni okvir

Istražni zatvor u domu je novina u zakonodavstvu Hrvatske, uveden je donošenjem novog Zakona o kaznenom postupku 2008. godine, odnosno njegovom novelom iz 2009. godine. Istražni zatvor u domu normiran je člancima 119., 120. i 121. Zakona o kaznenom postupku⁹⁰, općim načelima kaznenog postupka u RH i nekim općim odredbama istražnog zatvora na zakonodavnoj razini. Na razini provedbenog akta postoje Pravilnik o načinu provedbe nadzora izvršavanja istražnog zatvora⁹¹ te Pravilnik o načinu obavljanja probacijskih poslova.⁹²

3.1.1. Zakon o kaznenom postupku

Ratio za određivanje istražnog zatvora u domu formuliran je na istim temeljima kao i za istražni zatvor. Osnove za određivanje istražnog zatvora nalaze se u članku 123. ZKP-a, koji navodi da mora postojati osnovana sumnja da je određena osoba počinila kazneno djelo i da postoji jedan od istražnozatvorskih razloga: 1) ako je osoba u bijegu ili osobite okolnosti upućuju na opasnost da će pobjeći (krije se, ne može se utvrdi njezina istovjetnost i slično); 2) osobite okolnosti upućuju na opasnost da će osoba uništiti, sakriti, izmijeniti ili krivotvoriti dokaze ili tragove važne za kazneni postupak ili da će ometati kazneni postupak utjecajem na svjedoke, vještake, sudionike ili prikrivače; 3) osobite okolnosti

⁸⁵ *Ibid.* str. 50.

⁸⁶ The Pride inc. program, *op. cit.* u bilj. 10., str. 3.

⁸⁷ *Ibid.* str. 4.

⁸⁸ Gowen, D., *op. cit.* u bilj. 16., str. 9.

⁸⁹ *Ibid.* str. 12.

⁹⁰ Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine, br. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11-pročišćeni tekst, 91/12-Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, 143/12, 56/13, 145/13 i 152/14, 70/17; u daljnjem tekstu: ZKP.

⁹¹ U daljnjem tekstu: Pravilnik; Narodne novine, br. 151/14.

⁹² Narodne novine, br. 143/12.

upućuju na opasnost da će osoba ponoviti kazneno djelo ili da će dovršiti pokušano kazneno djelo, ili da će počiniti teže kazneno djelo za koje je prema zakonu moguće izreći kaznu zatvora od pet godina ili težu kaznu, kojom prijeti; 4) da je istražni zatvor nužan radi neometanog odvijanja postupka za kazneno djelo za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora i kod kojeg su okolnosti počinjenja kaznenog djela posebno teške.

Ne ulazeći uopće u odredbe, već se iz samog postavljanja alternativnosti istražnog zatvora i istražnog zatvora u domu vidi namjera da se u pojedinim slučajevima važe između ta dva instituta, ne prema razlozima određivanja, nego prema nekim drugim karakteristikama. Jedini razlog koji važi samo za istražni zatvor nalazi se u točki 5. istog članka koji kaže da će se uz osnovanu sumnju odrediti istražni zatvor okrivljeniku koji je uredno pozvan i izbjegava doći na raspravu. Istražni zatvor u domu može se odrediti protiv trudne žene, osobe s tjelesnim nedostacima koji joj onemogućuju ili bitno otežavaju kretanje, osobe koja je navršila 70 godina života te u onim slučajevima kada to sud ocijeni iznimno opravdanim te ako je za ostvarenje svrhe istražnog zatvora dovoljna zabrana okrivljeniku da se udaljuje iz doma (čl. 119 ZKP-a). Takva restriktivna formulacija istražnog zatvora u domu proizlazi iz nepostojanja jasne vizije provedbe te mjere i nepostojanja potrebne tehnologije u vrijeme donošenja ZKP-a, o čemu najbolje svjedoči da je provedbeni akt donesen tek nakon 5 godina od donošenja zakona. Očito da je ta mjera prepoznata kao pozitivna i da se htjelo ući u širu primjenu te se moralo čekati skoro 10 godina da bi se počela uopće primjenjivati kako se primjenjuje u poredbenom pravu i to eksperimentalno.

Prva tri razloga zapravo određuju uvjete u kojima posebno ranjive osobe mogu ostati unutar svog doma jer bi izvršavanje istražnog zatvora za te osobe bilo teško zbog navedenih posebnih okolnosti: trudnoće, tjelesnih nedostataka i starosti. Da u tim slučajevima ne postoje te posebne okolnosti sud bi odredio istražni zatvor, no kako se radi o posebnim kategorijama okrivljenika zakonodavac je odredio da se njima može izreći istražni zatvor u domu te bi u tim slučajevima nadzor bilo moguće provesti i bez upotrebe tehnologije, odnosno bez upotrebe 24-satnog nadzora. Ti razlozi su više postavljeni zbog potencijalnih teškoća provedbe istražnog zatvora, nego zbog svrhe određivanja samog istražnog zatvora u domu. Istražni zatvor u domu trebao bi se određivati uvijek kada se tom mjerom može osigurati adekvatna osiguranost okrivljenika u kaznenom postupku, odnosno kad javni interes ne preteže nad interesom okrivljenika, a ne kao milost zbog zdravstvenog, odnosno fizičkog stanja okrivljenika, koji bi da su njegove okolnosti normalne bio u istražnom zatvoru u ustanovi. Naime, ova odredba bila bi suvišna da se mjera istražnog zatvora u domu tretirala ravnopravno kao i ostale, odnosno da je formulirana tako da se može odrediti u svakom slučaju kad je to moguće i potrebno, a ne zbog taksativno navedenih stanja okrivljenika, uz mogućnost iznimne primjene i u drugim slučajevima. Odredba da se u iznimnim slučajevima može odrediti istražni zatvor zapravo znači da sud može odrediti istražni zatvor u domu umjesto istražnog zatvora i kada ne postoje posebne karakteristike okrivljenika te se u ovoj odredbi javlja kao prava alternativna mjera. Po mišljenju autora *de lege ferenda* trebalo bi razmisliti o izmjeni tog članka te ga brisati, odnosno preformulirati tako da se istražni zatvor u domu može primjenjivati kao i druge mjere, kad je potreban, a ne kao izuzetak. Također, prije određivanja istražnog zatvora u domu sud će zatražiti pristanak svih punoljetnih osoba koje žive u kućanstvu s okrivljenikom, u skladu s ranije opisanom Preporukom. To je u skladu s ranije opisanim problemom da ta mjera pogađa i druge osobe, a ne samo okrivljenika te se na ovaj način jamči da se druge osobe ne kažnjava bez osnove, nego da one same pristanu na situaciju s ciljem pomaganja okrivljeniku.

Točka 3. čl. 119. ZKP-a određuje da se osoba ne smije udaljiti iz doma te da sud može odrediti primjenu tehničkih sredstava nadzora kojim se osigurava provođenje istražnog zatvora u domu te prema potrebi može naložiti mjeru opreza. Ova odredba ZKP-a omogućuje primjenu elektroničkog nadzora bez kojeg ovaj institut i nema previše smisla i učinkovitosti. Ova odredba, kako će se pokazati u nastavku rada, donedavno je bila mrtvo

slovo na papiru, zbog izostanka implementacije takvih uređaja. Također, neke mjere opreza regulirane u ZKP-u nespojive su s ovim institutom i sadašnjim zakonskim rješenjem. *De facto* jedino se može odrediti obveza redovitog javljanja određenoj osobi ili državnom tijelu te zabrana uspostavljanja ili održavanja veze s određenom osobom, zabrana obavljanja određene poslovne aktivnosti, ako osoba radi iz doma te oduzimanje putne i druge isprave ili vozačke dozvole. Razlog tomu je što su u čl. 119. st. 4. ZKP-a predviđena dva izričita razloga zbog kojeg osoba može napustiti dom. To su neophodno liječenje osobe i kada to nalažu posebne okolnosti uslijed koje bi mogle nastupiti teške posljedice po život, zdravlje ili imovinu. Neophodno liječenje osobe primjenjuje se i na zatvorenike i na osobe u istražnom zatvoru, koji također imaju pravo na liječenje, dok je druga isto sama po sebi razumljiva i podrazumijeva u pravilu neke izvanredne situacije. Po ovakvom zakonskom rješenju nema mogućnosti parcijalnog istražnog zatvora u domu sa slobodnim vremenom, odnosno ono što je puno bitnije, nema mogućnosti da okrivljenik nastavi aktivno raditi. ZKP dalje određuje da će se protiv osobe koja ometa provođenje istražnog zatvora u domu ili se neovlašteno udalji iz doma odrediti istražni zatvor, kao najteža mjera osiguranja prisutnosti okrivljenika u kaznenom postupku. Iz navedenih odredbi proizlazi da zakonodavac nije u trenutku donošenja zakona predvidio mogućnosti istražnog zatvora u domu te je supsidijarnom primjenom odredaba o istražnom zatvoru umanjio već ionako malu šansu izricanja mjere istražnog zatvora u domu, što nije ispravljeno niti kasnijim izmjenama i dopunama zakona.

Nadzor prema ZKP-u provodi policija, sukladno Pravilniku. Za mjere opreza bili su nadležni probacijski službenici, no donošenjem Pravilnika o izvršavanju istražnog zatvora u domu i to je prebačeno na policiju. Nadzor provodi mjesna policijska uprava koja je nadležna. U ZKP-u su propisani opći uvjeti zabrane diskriminacije, humanog ophođenja prema istražnim zatvorenicima te prava zatvorenika koji se mogu obratiti sudu u slučaju povrede svojih ljudskih prava, odnosno mogu zatražiti prestanak mjere osiguranja, ako razlozi za nju više ne postoje, na temelju načela razmjernosti. Pošto supsidijarno vrijede i članci za određivanje istražnog zatvora (čl. 120. ZKP-a), potrebno je prikazati kako izgleda rješenje o određivanju i produljenju istražnog zatvora, razloge te trajanje.

Rješenje izdaje i produljuje pisanim rješenjem nadležni sud⁹³, a ono sadrži podatke o istrazi, zakonsku osnovu donošenja rješenja, rok, odredbu o uračunavanju vremena već provedenog u nekoj vrsti lišenja slobode te visinu i oblik jamstva ako je ono moguće (čl. 124. ZKP-a). Razlozi prestanka su sljedeći: 1) nepostojanje osnove na kojoj je mjera određena; 2) ako daljnji istražni zatvor ne bi više bio u razmjeru s težinom kaznenog djela; 3) ako se ista svrha može postići blažom mjerom; 3) kad to prije podizanja optužnice predlaže državni odvjetnik, ako isti ne poduzima radnje nakon upozorenja; 4) kad isteknu rokovi; 5) kod donošenja oslobađajuće presude ili kad prestane opasnost koluzijske opasnosti, a okrivljenik je sve priznao (čl. 125. ZKP-a). Trajanje istražnog zatvora može biti najdulje mjesec dana od lišenja slobode, dok se taj rok može produžiti najviše za 2 mjeseca, odnosno 3 ako se radi o kaznenim djelima iz nadležnosti županijskog suda te 6 za kaznena djela iz nadležnosti USKOK-a. Nakon podnošenja optužnice sud će svaka 2 mjeseca provjeravati stanje istražnog zatvorenika⁹⁴ U pravilu bi se istražni zatvor u domu određivao za lakša kaznena djela, no ta mjera isto tako može biti podobna i za teža kaznena djela, sve dok se može ostvariti ista svrha kao i kod mjere istražnog zatvora, a to je prvenstveno osiguranje

⁹³ To je sudac istrage na prijedlog državnog odvjetnika ili po službenoj dužnosti do trenutka podnošenja optužnice, nakon toga tu funkciju preuzima optužno vijeće, a nakon potvrde optužnice raspravni sud u zasjedanju, odnosno izvanraspravno vijeće, čl. 124. ZKP-a.

⁹⁴ Do donošenja presude tako istražni zatvor može trajati: 2 mjeseca za KD do 1 G, 3 mjeseca za KD do 3 godine, 6 mjeseci za KD do 5 godina, dvanaest mjeseci za KD do 8 godina, 2 godine za KD preko osam godina, 3 godine za KD za dugotrajnu kaznu zatvora.

prisutnosti okrivljenika, uz onemogućavanje počinjenja novih kaznenih djela. U skladu s težinom djela i načelom razmjernosti trajanje rokova za mjeru određuje se u svakom pojedinom slučaju (čl. 130. ZKP-a). Protiv rješenja je dopuštena i žalba koja ne sprječava samo izvršenje. Istražni zatvor u domu bi ionako trebao biti blaža alternativa istražnom zatvoru i trebao bi se određivati jedino kad je prijeko potreban, a ne kao pravilo te bi sudska praksa u budućnosti, u slučaju veće upotrebe istražnog zatvora u domu, trebala postaviti kriterije i smjernice kada bi se koji primjenjivao, što bi se onda naravno procjenjivalo od slučaja do slučaja.

3.1.2. Provedbeni akti

Pravilnik o načinu provedbe nadzora izvršavanja istražnog zatvora u domu stupio je na snagu 2014. godine.⁹⁵ Tim pravilnikom se uređuje način provedbe nadzora i vođenje evidencije o izvršavanju istražnog zatvora u domu. Kao što je već prikazano u analizi ZKP-a, za nadzor je nadležna mjesna policijska uprava, odnosno policijski službenici. Na raspolaganju policijskim službenicima stoje dvije metode: ulazak u dom i neposredan kontakt s okrivljenikom ili, kada je to određeno, uporabom tehničkog nadzora (čl. 2. st. 4. Pravilnika). Kako će se prikazati u nastavku rada, do 2017. godine u praksi nije postojala mogućnost drugog načina. Kada nadležni policijski službenik primi rješenje o određivanju istražnog zatvora oformit će Dnevnik koji sadrži: 1) način provedbe istražnog zatvora u domu; 2) broj policijskih službenika potreban za nadzor; 3) podatke nužne za nesmetanu komunikaciju s okrivljenikom⁹⁶; 4) vremenske termine provođenja nadzora; 5) podatke o mjerama opreza, ako postoje; 6) podatke o identitetu osoba zatečenih u domu u kojem se izvršava istražni zatvor u domu; 7) saznanja o ponašanju okrivljenika i osoba koje borave u domu okrivljenika, a koja su od značaja za odlučivanje o istražnom zatvoru u domu te podatke o odnosu okrivljenika s policijskim službenicima prilikom nadzora nad izvršavanjem istražnog zatvora u domu; 8) podatke o vremenskim terminima i razlozima o udaljavanju okrivljenika iz doma bez odobrenja nadležnog suda.⁹⁷ Posebno se tu ističu točke 4) i 8) koje navode da bi okrivljenik mogao imati i druge razloge osim zakonskih da napusti dom, što bi se ekstenzivnim tumačenjem moglo protumačiti da ima i pravo ići na posao i slično, ako mu sud dopusti. Policijski službenik dužan je u roku od 24h obaviti pregled doma okrivljenika te ga izvijestiti o provođenju mjere osiguranja i svim pojedinostima (čl. 4. Pravilnika). O tome sastavlja izvješće koje u jednom primjerku ide državnom odvjetniku, u jednom sudu, a jedan se pohranjuje u Dnevnik (čl. 4. Pravilnika). Također, policijski službenik može bilo kad vršiti neposredni nadzor nad okrivljenikom, a dužan je to učiniti jednom tjedno te sve nepravilnosti prijaviti nadležnom sudu i državnom odvjetniku. Ako postoje dva navedena slučaja iz zakona, o potrebi liječenja ili o predstojećoj opasnosti za život, zdravlje i imovinu, policijski je službenik dužan odmah obavijestiti sud i postupiti sukladno njegovoj odluci (čl. 5. Pravilnika). Nadležna policijska uprava skrbiti će se i o dovođenju osobe na sve radnje vezane uz kazneni postupak i preko nje će se vršiti dostava svih pismena i sudskih poziva za okrivljenika. Državni odvjetnik ili sud mogu u bilo koje vrijeme zatražiti od policije provjeru okrivljenika, o kojoj se sastavlja izvještaj (čl. 6. Pravilnika). Propisane odredbe su u skladu s Preporukom, no i dalje se više tiču samih formalnosti provedbe, dok se nigdje izričito ne spominju mogućnosti i prednosti koje bi iz njih izlazile za okrivljenika.

Ako okrivljenik krši obveze suda, udaljava se iz doma bez odobrenja suda, ako je onemogućio ili znatno otežao nadzor nad izvršavanjem istražnog zatvora u domu, odnosno ako se utvrde druge okolnosti koje ugrožavaju svrhu mjere, policijski službenik će odmah

⁹⁵ Postojao je i raniji pravilnik, koji nije imao neku aktivnu ulogu.

⁹⁶ Brojevi telefona, fiksne linije ili oblici e-komunikacije.

⁹⁷ Pravilnik, čl. 3.

obavijestiti nadležni sud i državnog odvjetnika i o tome sastaviti zapisnik (čl. 9. Pravilnika). Policija vodi Evidenciju o izvršavanju istražnog zatvora u domu i u tu svrhu prikuplja, obrađuje i pohranjuje podatke o okrivljenicima. Ta evidencija sadrži: osobne podatke i fotografiju okrivljenika, podatke o trajanju, produljenju i ukinuću istražnog zatvora u domu, podatke o naloženim mjerama opreza i ponašanju okrivljenika te druge važne podatke, koji se čuvaju u skladu s Općom uredbom o zaštiti podataka⁹⁸, a mogu se voditi i u elektroničkom obliku. U odnosu na Pravilnik o evidenciji i izvršavanju istražnog zatvora u domu donesen 2010.⁹⁹ promjene se sastoje u tome što se u Pravilniku iz 2014. spominje i mogućnost nadzora putem tehničkih sredstava, obavezna kontrola je pomaknuta sa 72h na jednom tjedno te je policija preuzela sve ovlasti i dužnosti u provođenju mjere od probacijskih ureda. Kako je već spomenuto u radu, važeće zakonsko rješenje nije usklađeno s temeljnom svrhom instituta, a to je da se istražni zatvor u domu provodi uz pomoć tehnologije, a ne u iznimnim situacijama kada istražni zatvor nije moguć. Isto tako, vidljivo je da Pravilnikom nije bila ni predviđena primjena tehničkih sredstava do 2014. godine, odnosno preko 5 godina od unošenja postojeće odredbe u ZKP, a niti je sada ona usklađena sa svrhom instituta. Naime, kako se pokazalo u prijašnjem tijeku rada, a i kako će se vidjeti u provedbi pilot projekta od strane Ministarstva, istražni zatvor u domu bi se trebao koristiti za kaznena djela zapriječena kaznom zatvora do 5 godina, odnosno imovinska kaznena djela, a postojeće zakonsko uređenje se bazira na iznimkama i ne govori ništa o kaznenom djelu i okolnostima, nego isključivo o okrivljeniku.

3.2. Stanje istražnog zatvora u domu u RH

Kao što je već rečeno, prvo spominjanje istražnog zatvora u domu u okviru zakonodavstva dogodilo se 2009. godine. Glavni razlog zašto se to dogodilo je što je godinu prije dosegnut vrhunac prenatrpanosti zatvora. Dok je npr. 2001. godine situacija u zatvorima bila takva da je na 2679 zatvorenika postojalo 3159 smještajnih jedinica, situacija je već 2005. godine izgledala puno lošije - s 3485 zatvorenika na 3159 smještajnih jedinica, dok je 2008. godine dosegla vrhunac s 4631 zatvorenikom na 3477 smještajnih jedinica.¹⁰⁰ Stanje je bilo alarmantno te su poduzete razne mjere kako bi se i smanjio broj zatvorenika i povećao kapacitet zatvorskog smještaja. Tako je 2009. godine uz već spomenuto dodavanje istražnog zatvora u domu u ZKP, donesen i Zakon o probaciji¹⁰¹ koji je, a to će se pokazati, imao veliki utjecaj na smanjenje broja osoba koje izvršavaju kaznu u zatvorskom sustavu. Također, počela je šira primjena uvjetnog otpusta, uz gradnju dodatne infrastrukture i pokušaj uvođenja alternativnih sankcija.¹⁰² Ustavni Sud RH je 2009. godine reagirao i dao Vladi RH rok od 5 godina da popravi stanje zatvorskog sustava i osigura učinkovitu zaštitu ljudskih prava svih zatvorenika. Kao što je već rečeno, jedna od tih mjera bila je i istražni zatvor u domu, koja je trebala rasteretiti sustav istražnog zatvora u Hrvatskoj. No tek je 27. prosinca 2014. godine stupio na snagu Pravilnik, kao provedbeni akt, koji je omogućio primjenu istražnog zatvora u domu. Jedan od razloga tako dugog čekanja bila je dilema hoće li civilna ili pravosudna policija preuzeti brigu o izvršavanju nadzora nad istražnim zatvorom u domu. Dogovorom

⁹⁸ Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (GDPR)

⁹⁹ Već spomenuti, koji je izvan snage, Narodne novine, br. 65/10.

¹⁰⁰ Josipović, I., Istražni zatvor vs. pritvor: reforma ili restauracija, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* Zagreb, vol. 15, br. 2, 2008., str. 917.

¹⁰¹ Zakon o probaciji, Narodne novine, br. 153/09, novi 143/12.

¹⁰² Novi objekt u kaznionici u Glini za 420 zatvorenika, dogovorena dogradnja zatvora u Zagrebu, adaptirana je kaznionica u Požegi i Odgojni zavod u Požegi, Rekonstruiran zavod u Bjelovaru, napravljene Prilagodbe za invalide u nekim zatvorima, reorganizacija prostora u zatvorima - <http://www.vecernji.hr/hrvatska/celija-svevise-a-broj-osoba-iza-brave-u-tri-godine-pao-za-800-952479> (30.8.2019.)

da će to biti civilna policija i donošenjem Pravilnika mogla je početi primjena, no i dalje nije postojala tehnologija za nadzor nego se istražni zatvor mogao dosuditi samo u iznimnim slučajevima kod posebnih kategorija osoba navedenih ranije.¹⁰³

3.2.1. Pilot projekt Ministarstva

Iako je Hrvatska u tom razdoblju bila jedna od zemalja s najvećim padom broja zatvorenika u Europi,¹⁰⁴ zahvaljujući ranije navedenim mjerama ipak je ostala ideja i o uvođenju elektroničkog nadzora, kako bi mogla početi i efektivna primjena Pravilnika prema široj populaciji. Početkom 2017. godine je konačno, 7 godina nakon donošenja zakona odnosno 2 godine nakon donošenja Pravilnika, pokrenut prvi pilot projekt koji koristi ranije u radu opisanu tehnologiju frekvencije radio valova.¹⁰⁵ Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske (dalje: Ministarstvo) je nabavilo 20 uređaja i pripadajućih narukvica koji će napokon omogućiti sucima da odrede istražni zatvor u domu uz pomoć monitoring tehnologije. Ministarstvo je procijenilo da jedan dan u zatvoru košta državu oko 400 kn, dok bi istražni zatvor u domu trebao koštati oko 100 kn na dan.¹⁰⁶ Ovaj projekt provodio se samo na Županijskom sudu u Zagrebu i Velikoj Gorici, no postoji tendencija da se primjena tehnologije elektroničkog nadzora standardizira.¹⁰⁷ Hrvatska se odlučila za tehnologiju s radijskom frekvencijom, a ne GPS tehnologiju, no i te narukvice su moderne, teže svega nekoliko grama i mjere pokret temperaturu i pokušaj skidanja¹⁰⁸. Projekt je isprva krenuo samo za imovinske delikte, koji su među najzastupljenijima u Republici Hrvatskoj, ali je kasnije proširen i na kaznena djela s kaznom zatvora do 5 godina iz nadležnosti spomenutih sudova.¹⁰⁹ Na temelju protokola koji je izrađen u skladu sa spomenutom Preporukom predviđeno je da državni odvjetnik može podnijeti prijedlog za određivanje istražnog zatvora u domu s pomoću tehnologije elektroničkog nadzora, no mora prvo informirati osumnjičenika, koji mora dati pisani pristanak.¹¹⁰ Zatim policija uzima pisane suglasnosti drugih članova kućanstva u skladu s čl. 119. st. 2. ZKP-a, a probacijski uredi, koji su i bili nositelji ovog pilot projekta, provode procjenu izvedivosti nadzora, o čemu u roku 2 sata obavještavaju državnog odvjetnika.¹¹¹ U pilot projektu bila je predviđena mogućnost i da sam sudac istrage, bez zahtjeva državnog odvjetnika odredi istražni zatvor u domu, nakon što dobije pristanak osumnjičenika i drugih članova kućanstva te ako probacijska služba odobri da se tehnički nadzor može provesti.¹¹² Sudac istrage po potrebi je mogao odrediti i dopunske mjere kao npr.: da okrivljenik bude dostupan na mobitel u bilo koje doba, da mora obavijestiti suca istrage i policiju o promjeni boravišta i prebivališta, dopustiti posjet službenika u dom.¹¹³

¹⁰³ Miroslav Rožac – glasnogovornik Županijskog suda u Osijeku <http://www.glas-slavonije.hr/256755/1/Umjesto-u-istraznom-zatvoru-okrivljenici-ce-biti-u-kucnom-pritvoru> (30.8.2019.)

¹⁰⁴ U 2015. Je u Hrvatskoj zatvorsku kaznu služila 3341 osoba, što je 79,9 zatvorenika na 100.000 stanovnika, dok je broj zatvorenika na 100 raspoloživih mjesta u zatvorima iznosio 83,1, to je bio pad od više od 10% ,te je slijedila europski trend – izvješće SPACE-a i Vijeća Europe – dostupno na: http://wp.unil.ch/space/files/2017/04/SPACE_I_2015_FinalReport_161215_REV170418.pdf str. 35. (30.8.2019.)

¹⁰⁵ <https://pravosudje.gov.hr/vijesti/sluzbeno-zapoceo-pilot-projekt-elektronickog-nadzora-u-republici-hrvatskoj/14446> (30.8.2019.)

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ Špero, J., Rosandić, P., Elektronički nadzor pilot-projekt u Republici Hrvatskoj, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, vol. 24, br. 2, 2017., str. 679.

¹⁰⁸ *Ibid.* str. 679.

¹⁰⁹ *Ibid.* str. 681.

¹¹⁰ *Ibid.* str. 681.

¹¹¹ *Ibid.* str. 681.

¹¹² *Ibid.* str. 681.

¹¹³ *Ibid.* str. 682.

U fazi aktivacije kod istražnog zatvora u domu protokolom je predviđeno da policijski službenik identificira osumnjičenika, dok probacijski službenik montira nanožicu na gležanj osumnjičenika, aktivira sustav i objasni opća pravila elektroničkog nadzora.¹¹⁴ Probacijski ured radi tjedne izvještaje za nadzor, a osumnjičenik za sve redovne i izvanredne izlaske mora tražiti odobrenje suca istrage.¹¹⁵ Samo jedna osoba sudjelovala je u ovom projektu u sklopu istražnog zatvora u domu, a ne uvjetnog otpusta.¹¹⁶ Osobu su teretili za kazneno djelo iz čl. 234. st. 2. Kaznenog zakona¹¹⁷ nedozvoljene uporabe tuđe pokretne stvari te zbog počinjenja kaznenog djela krađe iz čl. 228. st. 1. KZ-a.¹¹⁸ Nadzor je prošao dobro, uz nekoliko izvanrednih situacija koje su riješene u skladu sa ZKP-om i Pravilnikom. Ovim projektom tek je dotaknuta mogućnost primjene elektroničkog nadzora u istražnom zatvoru u domu te je tek nakon 8 godina od uvođenja norme u ZKP omogućena puna primjena instituta, barem i u eksperimentalnom projektu.

Hrvatska je ostvarila primarni cilj smanjenja broja zatvorenika, no važno je da nastavi kretanje u smjeru ne samo daljnjih ušteda, nego i tendencije veće zaštite prava okrivljenika, a i osoba koje izvršavaju kaznu, kako i navode iz Ministarstva.¹¹⁹ U Ministarstvu su izjavili da će eksperimentirati i s novijim tehnologijama poput GPS-a i uređajima za prepoznavanje glasa.¹²⁰ Nesporno je uopće da će ovaj pilot projekt imati veliku ulogu u daljnjem širenju alternativnih mjera osiguranja prisutnosti osoba u kaznenom postupku u Republici Hrvatskoj. Ti se sustavi koriste u Europi već desetljećima, a izvan nje i duže te empirijska istraživanja, koja su prikazana i u ovom radu, jasno govore o prednostima koje bi država mogla imati implementiranjem ovakvog programa. Smanjenje broja istražnih zatvorenika ne znači automatski i njihova jača prava i bolji sustav, no to je jedan neophodni korak kako bi se ostvario što humaniji i pristupačniji princip postupanja s okrivljenicima, uz što je moguće veću zaštitu njihovih prava. To je stoga jer treba uzeti u obzir da su to osobe koje nisu osuđene, stoga po pretpostavku nedužnosti i prava na slobodu koji su i Ustavne kategorije, jasno proizlazi da se s takvim osobama mora što kvalitetnije i pažljivije postupati. Ovom mjerom okrivljenik bi izbjegao istražni zatvor, ostao u krugu obitelji te imao puno bolje šanse pripreme obrane te ne bi imao doticaja sa zatvorskim sustavom do osude, a možda ni tada jer se ova tehnologija može primjenjivati, a i primjenjuje se i kao kaznena sankcija. Naravno, ovaj institut je u Republici Hrvatskoj još u povojima i sigurno će biti potrebno stvaranje prakse kako bi se ustalio, a zatim i proširio kao nova mjera osiguranja prisutnosti kaznenog postupka. No nesumnjivo je da taj trend već duže vremena traje u Europi i bilo je i vrijeme da se i Hrvatska priključi korisnicima ove tehnologije.

3.2.2. Sudska praksa

Što se tiče sudske prakse hrvatski sudovi nisu do sada bili skloni određivanju mjere istražnog zatvora u domu. U analizi 53 presude Vrhovnog suda koje se tiču istražnog zatvora u domu, od njegova uvođenja, kada je odlučivao da bi se moglo i blažim mjerama od istražnog zatvora postići svrha osiguranja prisutnosti okrivljenika, u svega 5 njih je uopće uzeo u razmatranje da bi se mogla odrediti blaža mjera, odnosno istražni zatvor u domu.

¹¹⁴ *Ibid.* str. 682.

¹¹⁵ *Ibid.* str. 683.

¹¹⁶ *Ibid.* str. 689.

¹¹⁷ Kazneni zakon, Narodne novine br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17; u daljnjem tekstu: KZ.

¹¹⁸ Špero, J., Rosandić, P., *op.cit.*, bilj. 107., str. 689.

¹¹⁹ "Kriterij je ekonomičnost, ali na ovaj način pomažemo i resocijalizaciju okrivljenika, njihovo lakše uključivanje u život, ali vjerojatno i manjoj traumi svih sudionika u kaznenom postupku!" – Sanja Mišević, državna tajnica u ministarstvu pravosuđa, <http://www.vijesti.rtl.hr/novosti/hrvatska/2633469/narukvice-za-elektronicke-nadzor-sada-i-kod-nas-jos-se-ceka-prvi-dobrovoljac/> (30.8.2019.)

¹²⁰ *Ibid.*

Vrhovni sud i kada ocjenjuje da je istražni zatvor ekscesivan i da se isto može postići blažim mjerama, samo utvrđuje da se moraju ponovno ocijeniti okolnosti, neovisno o tome što su se neki žalitelji izričito pozivali na istražni zatvor u domu.¹²¹ Razlozi za istražni zatvor, a ne istražni zatvor u domu bili su primjerice iteracijska opasnost za osumnjičenika¹²², dosadašnja osuđivanost i struktura ličnosti¹²³ ili nezaposlenost i snažna kriminalna volja osumnjičenika.¹²⁴ Vrhovni sud često ne ide u detalje obrazlaganja zašto odbija zahtjev, nego samo kaže da nisu ispunjeni uvjeti iz čl. 119. ZKP-a.¹²⁵ Takvoj praksi zasigurno nije pridonijela i praktična nemogućnost provedbe istražnog zatvora u domu jer je Pravilnik donesen tek 2014. godine, stoga se ta mjera mogla primijeniti jedino na taksativno nabrojene slučajeve u zakonu, a ne kao mjera ravnopravna ostalima. Ustavni sud također odlučuje u ovim predmetima na temelju ustavne tužbe, jer su moguće povrede čl. 22. i 29. Ustava Republike Hrvatske.¹²⁶ Ustavni sud u pravilu potvrđuje stajališta Vrhovnog suda¹²⁷, dok je u jednoj presudi koja se ticala istražnog zatvora u domu naveo sljedeće:

Činjenica što se ministar pravosuđa RH neodređeno očitovao na pitanje Ustavnog suda o praktičnoj mogućnosti primjene mjere istražnog zatvora u domu – uz naznaku da je, više godina nakon njezina unošenja u normativni poredak hrvatskog kaznenog postupka, ona još uvijek neoperativna zato što je njezina ugradnja u hrvatski pravni sustav operativno prepuštena jednom međunarodno financiranom projektu – ne smije sprječavati sud da od nadležnog ministarstva zatraži njegovu promptnu primjenu u svakom slučaju u kojem bi ona mogla biti primijenjena.¹²⁸

Takvo mišljenje je već nekoliko puta istaknuto i u prethodnom tijeku rada i pokazuje ne-logičnu situaciju donošenja zakonske norme koja je praktički neprovediva bez donošenja pravilnika. Po mišljenju Ustavnog suda, a tako i autora ovog rada ta činjenica ne bi smjela ometati sudove u određivanju mjere istražnog zatvora u domu kad god je to moguće. Iako nije postojao pravilnik, ZKP je već predviđao da se u iznimnim situacijama može odrediti istražni zatvor u domu. Naravno, mjeru istražnog zatvora u domu je neusporedivo teže provesti bez nadzora, ali sudovi su trebali barem ući u meritum stvari i procijeniti postoji li mogućnost provedbe te mjere, a ne ju *a limine* odbaciti jer ne postoje taksativno određeni slučajevi iz zakona. Također, u tom je predmetu Ustavni sud usvojio ustavnu tužbu i zatražio ponovno provođenje postupka. Osim te odluke, u drugih 15 analiziranih odluka, Ustavni sud je odbijao ustavnu tužbu kada su se podnositelji pozivali na to da se mogla odrediti blaža mjera, odnosno istražni zatvor u domu, a ne istražni zatvor.

3.3. Budućnost elektroničkog nadzora u Hrvatskoj i potencijalna rješenja

U prethodnom poglavlju bilo je riječi o konačnom implementiranju elektroničkog nadzora u Hrvatskoj, no jasno je da je to tek početni oblik i da ima mjesta za poboljšanje. Prije svega se to odnosi na daljnje usklađivanje s Preporukom Vijeća Europe, koja je također izložena u ovom radu. Naime, uz sve nedvojbene prednosti ostanka u domu naspram istražnog zatvora, jedne od glavnih svrha istražnog zatvora u domu su da okrivljenik ima

¹²¹ Tako VSRH u presudama: II Kž 506/2012-4 od 22.10.2012. i II Kž 225/2012-4 od 30.4.2012.

¹²² Tako VSRH u presudama: II Kž 528/2012-4 od 9.11.2012. i II Kž 161/2015-4 od 24.4.2015.

¹²³ Tako VSRH u presudi: II Kž 494-2012-4 od 15.10.2012.

¹²⁴ Tako VSRH u presudi: II Kž 27/2015-4 od 23.1.2015.

¹²⁵ Tako VSRH u presudama: II Kž 224/2012-4 od 30.4.2012. i II Kž 42/2015-4 od 4.2.2015.

¹²⁶ Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br: 56/90, 135/97, 898/113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 79/10, 85/10, 05/14, čl. 22: Čovjekova je sloboda i osobnost nepovrediva..., čl. 29: Svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično i u razumnom roku odluči o njegovim pravima i obvezama, ili o sumnji i optužbi zbog kaznenog djela.

¹²⁷ Tako npr. u presudama: U-III/4557/2011 od 13.10.2011. i U-III/312/2018 od 1.2.2018.

¹²⁸ Tako Ustavni Sud u presudi: U/III/5141/2011, od 6.12.2011., točka. 26.

mogućnost zadržati posao, ostati funkcionalan član društva i minimizirati efekte nadzora, kako bi vođenje kaznenog postupka na njega što manje utjecalo. Za takvu vrstu nadzora bila bi potrebna i naprednija tehnologija, u obliku *GPS*-a, kako bi se okrivljenika moglo nadzirati i izvan doma dok bi bio na poslu, a isto tako vidjelo bi se poštuje li okrivljenik mjere zabrane približavanja osobi ili nekom mjestu koje bi onda mogle biti izrečene uz istražni zatvor u domu. S druge strane, bolje da se eksperimentira s manje invazivnom tehnologijom prvo te da se postupno gradi i nadograđuje sustav elektroničkog nadzora. Vrlo lako može doći do efekta širenja mreže, ali i do narušavanja privatnosti okrivljenika. Sigurno je da će s prolaskom vremena *GPS* tehnologija postati više manje neizbježna, no s njom treba postupati izrazito oprezno jer daje još veću moć državi u potencijalnom nadzoru svojih državljana.

Uz to, Preporuka navodi i postojanje posebne vrste službenika koji će se baviti ovom vrstom posla, uz obvezno dodatno osiguranje. Trenutno tu vrstu posla u Hrvatskoj provodi policija uz pomoć probacijske službe kojoj će sigurno trebati vremena da se upozna sa sustavom i da ljudi steknu potrebnu praksu u ovom sustavu. Također, za sada je upotreba nadzora jako ograničena, dok se u stranoj praksi ta mjera puno koristi i za osobe koje su počinile neka prometna kaznena djela ili kaznena djela povezana s nekom vrstom ovisnosti te su i sami programi odvikavanja uspješnije provedeni izvan zatvora.¹²⁹ Što se tiče istražnog zatvora u domu, prvi korak bi trebao biti šira primjena za kaznena djela za koja se elektronički nadzor koristio i u sklopu pilot projekta. Kako su u Hrvatskoj najraširenija imovinska kaznena djela, za njih, ali i općenito za druga kaznena djela zapriječena kaznom zatvora do maksimalno 5 godina, ova mjera bila bi idealna iz svih već navedenih razloga. U pilot projektu se nije koristio *GPS* koji je efikasniji, ali i više invazivan, što nužno nije ni loše dok se ne stvori uhodani sustav.

U radu je već spomenuto da bi trebalo promijeniti i zakonske odredbe povezane s istražnim zatvorom u domu. Promjenom ranije opisanog čl. 119. ZKP-a trebalo bi omogućiti primjenu mjere istražnog zatvora u domu kao izjednačenu s drugima, a ne za samo taksativno određeno slučajeve, odnosno iznimno. Ta mjera bi trebala biti ravnopravna sa svojim alternativama i štoviše, uz implementaciju elektroničkog nadzora, mogla bi postati raširena u svojoj primjeni. Postojeća formulacija iz ZKP-a je i omogućavala sucima da samo odbijaju zahtjev za istražnim zatvorom u domu, jer ne postoje uvjeti iz članka 119., dok bi suci trebali vagati na temelju činjenica i okolnosti slučaja gdje bi uvijek sukladno načelu razmjernosti trebali primijeniti najblažu moguću mjeru za okrivljenika, a da se pritom ne ugrozi javni interes. Pravilnicima je dobro razrađen postupak primjene te mjere, ali zbog nedostatka prakse, a posebno prakse s elektroničkim nadzorom, tek treba vidjeti hoće li biti poteškoća u njihovoj primjeni.

Istražni zatvor u domu ima veliki potencijal i trebao bi omogućiti poboljšanja u ključnim fazama kaznenog postupka, kako bi se stvarno tek nakon izricanja kazne kažnjavalo pojedinca, a ne već u samom postupku. Istražni zatvor kao najinvazivnija mjera trebao bi se koristiti samo u onim slučajevima kada je to stvarno potrebno.¹³⁰ Preporuka također navodi i potrebu informiranja javnosti i što veće transparentnosti, kako u postupanju tako i u informiranju javnosti oko mjera i stanja tehnologije. Bit će posebno važno da se i sudska praksa ustali po ovom pitanju kako bi se pronašli kriteriji koji će pomoći sucima da što efikasnije i u svim slučajevima kada to okolnosti dopuštaju dosuđuju istražni zatvor u domu, a ne istražni zatvor, zbog nedvojbenih prednosti za okrivljenika.

¹²⁹ Nišević, Jandrić, A., et al., *op.cit.* u bilj. 71., str. 45.

¹³⁰ Kos, D., Istražni zatvor kao krajnja mjera osiguranja prisutnosti okrivljenika, a ne kazna, dostupno na: http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/DKos_24Istrazni-zatvor-KRAJNJA-MJERA-OSIGURANJA.pdf (30.8.2019.)

4. Zaključak

U radu je prikazan pregled istražnog zatvora u domu i s njim povezane tehnologije elektroničkog nadzora, kako općenito, tako i u Hrvatskoj s ciljem primjene tih znanja na situaciju u Republici Hrvatskoj. Isto tako, istražena je praksa sudova i dani su konkretni prijedlozi za poboljšanje ove mjere. Nesumnjivo se može reći da elektronički nadzor napreduje i da se sve više nameće kao rješenje kako za istražni zatvor, tako i za probaciju i za samo izvršavanje kazne te da se na temelju ovog rada istražni zatvor u domu uz elektronički nadzor zaista nameće kao najbolja mjera osiguranja prisutnosti okrivljenika u kaznenom postupku.

U zadnjih par desetljeća primjene, mogućnosti alternativnih mjera osiguranja okrivljenika u postupku su znatno rasle i gotovo je sigurno da će se takav trend nastaviti i u budućnosti. Prednosti takvih mjera, a pogotovo istražnog zatvora u domu su goleme, od uštede, puno bolje zaštite prava okrivljenika, mogućnosti okrivljenika da zadrži posao, kontakt s obitelji, i mogućnost izbjegavanja negativnih posljedica zatvora. Jedno od najtežih pitanja kaznenog postupka je kako postići balans između društvene sigurnosti protiv okrivljenika za kazneno djelo, odnosno efikasnosti samog kaznenog postupka i istovremeno omogućiti okrivljeniku sva prava i što bolji položaj, poštujući univerzalna načela pretpostavke nedužnosti i prava na slobodu. Istražni zatvor u domu tu nudi jedno od boljih rješenja, gdje se uz nadzor okrivljenika osigurava njegova prisutnost na sudu i postižu neki efekti istražnog zatvora, dok je istovremeno puno manje invazivan i puno manje šteti pojedincu od istražnog zatvora. Za neke kategorije počinitelja istražni zatvor u domu i nije namijenjen - posebno se to odnosi na počinitelje najtežih kaznenih djela, no njegova je vrijednost u mogućnosti široke primjene za veliki broj počinitelja lakših kaznenih djela i sprječavanja doticaja tih osoba sa zatvorskim sustavom. Glavna svrha istražnog zatvora je osigurati prisutnost okrivljenika tijekom suđenja i do prije 20, 30 godina suci su morali odlučivati između jamstva i istražnog zatvora koji su kao instituti dosta različiti i ta je odluka mogla imati goleme posljedice za okrivljenika. Danas se sve jačim isticanjem alternativnih mjera osiguranja prisutnosti okrivljenika nudi veća mogućnost u odlučivanju suda, što je ključno, jer posljedice za okrivljenika, kao što je navedeno, mogu biti goleme.

Pomalo kasno i Republika Hrvatska implementirala je različite alternativne mjere i sankcije u svoje zakonodavstvo. Primarni razlog bio je smanjenje broja zatvorenika i mogućnosti ušteda, koje i jesu jedne od najvećih prednosti istražnog zatvora u domu pomoću tehnologije elektroničkog nadzora. Međutim, postoje i drugi razlozi uvođenja, što se najbolje vidi u tome da se unatoč smanjenju broja zatvorenika, i to osjetnom, i dalje ustrajalo na uvođenju mjere istražnog zatvora u domu u Republici Hrvatskoj. Iako neka pitanja još ostaju otvorena jer *de facto* nema relevantne prakse sudova za provođenje mjere uz elektronički nadzor i ne zna se kako će točno ta mjera zaživjeti, istražni zatvor u domu ima velike predispozicije za uštedu, humanizaciju istražnog zatvora, veću zaštitu ljudskih prava i općenito poboljšanje položaja okrivljenika, koji nekad može puno toga izgubiti i ako ne bude osuđen za neko kazneno djelo. Istražni zatvor u domu je kao institut u Hrvatskoj u samim začetcima te će sigurno biti potrebno neko vrijeme, kao što je navedeno, da se stvori sudska praksa i da se cijeli sustav uhoda. Potrebne su i opisane zakonske, pa i podzakonske promjene te isto tako institucionalne i organizacijske promjene kako bi provedba ove mjere bila u skladu s Ustavom i Konvencijom, ali i općom svrhom da bude korisna, kako za okrivljenika, tako i za državu. Zakonodavni okvir bi mogao biti i bolji, kao što je prikazano, no puno je važnije da se krenulo s implementacijom i da sustav zaživi, što bi i trebao biti slučaj na temelju iskustva brojnih europskih i svjetskih zemalja. Iako je u analizi sudske prakse i općenito stanja u Republici Hrvatskoj prikazano stanje nezadovoljavajuće, predloženim i drugim promjenama mogao bi se taj institut dovesti do relevantnosti, na

zadovoljstvo svih strana. S daljnjim razvojem tehnologije i naglaskom na zaštitu ljudskih prava, ovaj institut se nudi kao rješenje koje bi već u bližoj budućnosti mogao postati ne samo iznimka osiguranja prisutnosti okrivljenika u Hrvatskoj, nego standard.

**Electronic monitoring and house arrest:
Future as a pre-trial detention measure in criminal procedure**

Summary

Electronic monitoring is used and will be used for different purposes, among others for house arrest. In the paper pros and cons of electronic monitoring are analyzed, and so is the appliance of electronic monitoring on house arrest. The technology of electronic monitoring is analyzed firstly then the electronic monitoring and the influence on the house arrest is being analyzed. In this paper questions of privacy, cost, legal and other questions are being looked at for the purpose of understanding electronic monitoring and its benefits. Furthermore author gives comparison between house arrest and other measures in pre-trial detention. Author specifically referred on state of house arrest in Croatia and how appliance of electronic monitoring could affect pre-trial detention measures and pre-trial detention in general. For that purpose the pilot project from Ministry of Justice is reserched as well as Croatians court practice in that matter. Ultimately author gives suggestions and propositions de lege ferenda how could house arrest function better, especially in Croatia.

Key Words: Electronic monitoring, house arrest, pre-trial detention, criminal procedure, privacy